

A TREIA EUROPĂ

Colecția „A TREIA EUROPĂ” apare în cadrul
programului cu același nume al
Fundației pentru o Societate Deschisă

Colecție coordonată de Adriana Babeți
și Cornel Ungureanu

Redactor: Gabriela Scurtu Ilovan

© by POLIROM Co SA Iași, 1998

Editura POLIROM

Iași, B-dul Copou nr. 3, P.O. Box 266, 6600
București, B-dul I.C. Brătianu, nr. 7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale :

TISMĂNEANU, VLADIMIR

Vecinii lui Franz Kafka. Romanul unei nevroze=
Neighbors of Franz Kafka. The novel of a neurosis/

Vladimir Tismăneanu, Mircea Mihăieș;

Iași: Polirom, 1998, Ed. bilingvă
144 p. 18 cm – (A TREIA EUROPĂ),

ISBN: 973-683-172-8

I. Mihăieș, Mircea

1. Kafka, Franz

CIP: 859.0-31=20=590

Printed in ROMANIA

Vladimir Tismăneanu   Mircea Mihăieș

Vecinii lui Franz Kafka

Romanul unei nevroze

The Neighbors of Franz Kafka

The Novel of a Neurosis

Ediție bilingvă/Bilingual edition

**POLIROM
1998**

VLADIMIR TISMĂNEANU (b. July 4th, 1951). Graduated from the University of Bucharest, the Faculty of Philosophy. Ph. D. degree in philosophy. Professor of Government at Maryland University, College Park. Books published: *The Crisis of Marxist Ideology in Eastern Europe*. *The Poverty of Utopia* (1988), *Latin American Revolutionaries* (1990, in collaboration), *In Search of Civil Society* (1990), *Convicted to Happiness*. *The Communist Experiment in Romania* (1991), *Debates on the Future of Communism* (1991, in collaboration), *The Ash Guillotine* (1992), *Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel* (1992), *The Archaeology of Terror* (1992), *The Phantom of Gheorghiu-Dej* (1995), *The Irrepeatable Past* (1995), *The Totalitarian Night* (1995), *Political Culture and Civil Society of the Former Soviet Union* (1995), *The Fancy Dress Ball* (1996), *Fantasies of Salvation* (1998).

MIRCEA MIHĂIEȘ (b. January 1st, 1954). Editor-in-Chief, *Orizont* magazine. Ph. D. in Philology, University of Bucharest. Associate professor of English and American literatures at Timișoara University. Books published: *Vigil in the Mirror* (1989), *The Book of Failures. An Essay on Re-writing* (1990), *The Woman in Red* (1990, in collaboration), *The Raw/Cruel Books. Literary Diaries and Suicide* (1995). Interviewed Vladimir Tismăneanu, for *The Fancy Dress Ball* (1996). He translated and wrote the foreword to Leon Wieseltier's *Against Identity* (Romanian version, 1997). Published a textbook on English Literature, *Victorian Fiction* (1998).

VLADIMIR TISMĂNEANU (n. 4 iulie 1951). Absolvent al Facultății de filosofie a Universității din București. Doctor în filosofie. Profesor de științe guvernamentale la Universitatea din Maryland, College Park. Autor al volumelor *The Crisis of Marxist Ideology in Eastern Europe*. *The Poverty of Utopia* (1988), *Latin American Revolutionaries* (1990, în colaborare), *In Search of Civil Society* (1990), *Condamnați la fericire. Experimentul comunist în România* (1991), *Debates on the Future of Communism* (1991, în colaborare), *Ghilotina de scrum* (1992), *Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel* (1992), *Arheologia terorii* (1992), *Fantoma lui Gheorghiu-Dej* (1995), *Irepetabilul trecut* (1995), *Noaptea totalitară* (1995), *Political Culture and Civil Societies of the Former Soviet Union* (1995), *Balul mascat* (1996), *Fantasies of Salvation* (1998).

MIRCEA MIHĂIEȘ (n. 1 ianuarie 1954). Redactor șef al revistei *Orizont*. Doctor în filologie al Universității din București. Conferențiar la catedra de limba și literatura engleză a Universității din Timișoara. A publicat volumele: *De veghe în oglindă* (1989), *Cartea eșecurilor. Eseu despre rescriere* (1990), *Femeia în roșu* (1990, în colaborare), *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea* (1995). A realizat, împreună cu Vladimir Tismăneanu, volumul de interviuri *Balul mascat* (1996). A tradus și prefațat cartea lui Leon Wieseltier, *Împotriva identității* (1997). Autor al cursului de literatură engleză *Victorian Fiction* (1998).

The Neighbors of Franz Kafka

The Novel of a Neurosis

Vecinii lui Franz Kafka

Romanul unei nevroze

*

As you get out from the subway, you run into the legs of the equestrian statue of King Václav. You know then you are in Prague. During a summer day, the statue is covered by flowers, a Christ-like picture that further enhances the sentiment of historical surreality. The joke in one of Kundera's novels will seem somewhat far-fetched: no one vomits there any more, or who knows, there may be some vomiting in the offing. After all, the flowers wither away, as the illusions of the evanescent Prague exhilaration. (As the Kundera story goes: one guy, during Communism, stays in Wenceslas Square and throws up. A passer-by looks at him and comments: *I know what you mean.*)

*

Cum ieși din metrou, ajungi la picioarele statuii ecvestre a regelui Václav. Știi atunci că te afli la Praga. În timpul verii, statuia e acoperită de flori, o imagine aproape cristică, sporind senzația de suprarealitate istorică. Gluma dintr-unul din romanele lui Kundera îți va apărea oarecum nepotrivită: nimeni nu mai vomită aici sau, cine știe, poate vomită pe undeva prin preajmă. La urma urmelor, florile ar putea să se ofilească, asemenea trecătoarei veselii pragheze. (Anecdota lui Kundera e următoarea: un individ, în perioada comunistă, stă în Piața Venceslas și vomită. Un trecător îl privește și comentează: *Înțeleg ce vrei să spui.*)

*

In winter, there will be fewer flowers. But one could find a tiny coloured poster representing the new Wenceslas, with a wry smile and barely knowing the reason to be there. His words, uttered two or three years ago, may be the possible answer : "In November 1989, when thousands of printed and hand drawn posters expressing the real will of citizens were hanging on the walls of our towns, we recognized what power is hidden in their art". The new Wenceslas is Havel, and maybe the little colored poster with his face is a sign of the much-acclaimed "will of the people". Or, maybe, it is the last sign of normalcy in a country that seemed to justify the highest hopes for the region ?

*

Iarna, florile vor fi mai puține. Dar vei putea descoperi un mic poster colorat reprezentându-l pe noul rege Venceslas, zâmbind stângaci, de parcă n-ar fi știut de ce se află acolo. Cuvintele lui, rostite cu câțiva ani înainte, pot fi răspunsul potrivit: „În noiembrie 1989, când mii de afișe tipărite sau desenate de mână exprimând adevărata voință a cetățenilor au fost lipite pe zidurile orașelor noastre, ne-am dat seama ce putere e ascunsă în arta lor”. Noul Venceslas e Havel și poate că micul poster colorat reprezentându-i chipul e un semn al mult-lăudatei „voințe a poporului”. Sau, poate, e ultimul semn de normalitate într-o țară care părea să justifice cele mai înalte speranțe pentru întreaga zonă?

*

As you walk the whole length of Václavske Namesti, cross Charles Bridge and reach the Castle, you have the sudden feeling that Prague is only a fictitious gate toward something else. And that, leaving behind glorious vestiges and despondent ruins, you touch the reality of Central Europe: a province of dreams, neuroses, anxieties, and far too many suicides. This is the place where the myth of the Castle was imagined: a terrifying symbol of alienation, and this is also the place where a Castle was recovered by the villagers: "People, your government has come back to you!".

*

Străbătând de la un capăt la altul Václavske Namesti, traversând podul Carolus și ajungând la Castel, îți dai dintr-o dată seama că Praga e doar poarta fictivă spre altceva. Și că, lăsând în urmă glorioasele vestigii și ruinele deprimante, atingi însăși realitatea Europei Centrale: o provincie a viselor, a nevrozelor, a neliniștii și a mult prea multor sinucideri. Aici s-a zămislit mitul Castelului: un simbol înfricoșător al înstrăinării. Dar acesta este și locul în care un Castel a fost recâștigat de locuitori: „Concetățeni, guvernul vostru s-a întors la voi!”.

*

At a hair's breadth from the Castle is the Golden Lane, the street where, at number 22, Franz Kafka lived. A Lilliputian street, a "gasse" as one sees in some distant neighborhoods of Vienna, a sketchy and ironical Disneyland of the ghetto. The mediaeval mind lingers here in its miniature version, reminiscent of a bygone world, surviving only in symbols both elementary and expressive. Kafka's little home, with its back windows facing a precipice, thus embodies duality: the front is reassuring and calm, and even shining. The back, like the history of this region, is abysmal, and dark, and tenebrous (Lukács writing to Adorno and Horkheimer, but, implicitly, to Benjamin, or Broch, or Roth, or Musil: "You have rented your rooms in the Grand Hotel Abyss..."). Like Central Europe – but it is Central Europe – this house is a magic point: an alchemy of space and sentiments. It is simultaneously center and periphery, and one barely knows where the border line lies. Here, no stability and no certainty, the solid attributes of a "center", are allowed.

*

La doi pași de castel se află Ulița Alchimiștilor, strada pe care, la numărul 22, a locuit Franz Kafka. O stradă liliputană, o „Gasse” din cele pe care le întâlnești pe la periferiile Vienei, un Disneyland sumar și ironic al ghetoului. Spiritul medieval subzistă aici în versiune miniaturală, reamintind de o lume apusă, supraviețuind doar prin simboluri în egală măsură primordiale și expresive. Căsuța lui Kafka, ale cărei geamuri dau înspre o prăpastie, întruchipează această dualitate: partea din față e îmbietoare și calmă, ba chiar strălucitoare. Partea din spate, ca însăși istoria locului, e prăpăstioasă, întunecoasă și tenebroasă (Lukács scriindu-le lui Adorno și Horkheimer, dar, implicit, și lui Benjamin sau lui Broch sau lui Roth sau lui Musil: „Ați închiriat camere în Marele Hotel Abis...”). Asemeni Europei Centrale – dar aceasta e Europa Centrală – casa ar fi un punct fermecat: o alchimie a spațiului și a sentimentelor. Ea este, simultan, centru și periferie, încât aproape că nu-ți poți da seama unde e linia graniței. Aici, stabilitatea și siguranța, solidele attribute ale „centrului”, nu au căutare.

*

Indeed, why look for definitions or taxonomies when all is already so essentially designed? The very geography of the space, its invisible structure is already a map, and even a compelling one. You enter the little hut – it is not a real house, after all – and everything is at hand: the books, the dusty pictures, and the petrified *Zeitgeist* of a vanished history. Is this dusky reality Central Europe? Certainly, and then there is no point in further inquiries about its meaning. Central Europe is this collection of inane symbols, a matrix of serpentine streets, dashed dreams, fulfilled nightmares, pictures of obscurity and impossible escapes. The poster is here, vague, a mirror of the past, Milena's smile, or maybe Havel's.

*

La urma urmelor, de ce să cauți definiții și să încerci clasificări, când totul e atât de limpede înfățișat? Însăși geografia spațiului, structura ei invizibilă alcătuiesc o hartă, și încă una impresionantă. Intri în scunda construcție – de fapt, nu e o casă propriu-zisă – și totul se află la îndemână: cărțile, fotografiile colbuite, împietritul *Zeitgeist* al unei istorii apuse. Să fie această realitate întunecată Europa Centrală? Fără îndoială, și prin urmare nu mai are nici un rost să pui întrebări în legătură cu semnificația ei. Europa Centrală e chiar această colecție de simboluri ale inutilității, o încrengătură de străzi întortocheate, de vise sfărâmate și coșmaruri devenite realitate, imagini ale întunericului și imposibilei evadări. Aici, posterul e neclar, o oglindă a trecutului, zâmbetul Milenei – sau poate al lui Havel.

*

Images summon up each other. Havel's lonely tiny poster hanging in the vicinity of Saint Wenceslas' monument – think big, think small – is only an element of the spontaneous outburst of this non-theatrical drama. Although nobody wrote it, the dramaturgy is even more sophisticated than the one of the mediaeval carnivals. Thanks to the aesthetics of liberation, militancy becomes an art. Another famous poster shows the double image of the president, where one single character can drastically change the sense not only of the picture, but of history as well: *Havel to the Castle* becomes, due to an accented "e," *Havel's in the Castle*. A Castle still haunted by Kafka's shadow, the unknown neighbor from 22, Golden Lane.

*

Imaginile se cheamă una pe alta. Micul poster stingher al lui Havel atârând lângă monumentul Sfântului Venceslas – viziune largă, viziune îngustă – este doar un element al izbucnirii spontane a acestei drame ne-teatrale. Deși n-a fost scris de cineva anume, scenariul e chiar mai sofisticat decât cel al carnavalurilor medievale. Datorită esteticii eliberării, militantismul a devenit artă. Un alt poster celebru înfățișează dubla imagine a președintelui: schimbarea unei singure litere a textului însoțitor modifică nu doar sensul imaginii, dar și al istoriei: *Havel la castel* devine, prin punerea unui accent pe litera e, *Havel este la Castel*. Un Castel bântuit și acum de umbra lui Kafka, neștiutul vecin de la numărul 22 al Uliței Alchimiștilor.

*

A letter, an image changed the fate of these nations: Havel entered the Castle. Is this a form of freedom? Or, rather, one of the expressions of Hegel's cunning of reason, a joke that no tormentor could have concocted in order to keep handcuffed the man who they so often incarcerated. For (Franz) Joseph K., the castle – without any doubt, precisely this one, foreboding but also reassuring, like the dual monarchy with its protection of the besieged minorities and threatened insurance companies – remains a maze with a hidden and perhaps never accessible sense. Is it now, for Václav H., the intermezzo between one dream and another? Or, as in George Konrád's vision, the ultimate stage of a world historical destiny: Not so long ago, the powers that be silenced him and locked him up from time to time. Now Havel is in the Castle. Over there, the Castle, rising above Prague, and inside it the man whom the people of Prague have accepted in their hearts as their spokesman.

*

O literă, o imagine au schimbat soarta acestor națiuni: Havel a pătruns în Castel. Este aceasta o formă a libertății? Sau, mai degrabă, una din vicleniile hegeliene ale rațiunii, o glumă pe care nici un torționar nu și-ar fi putut-o imagina pentru a-l ține înlănțuit pe omul pe care l-au încarcerat atât de des. Pentru (Franz) Joseph K., castelul – dincolo de orice dubiu, chiar acesta, amenințător și protector, asemeni monarhiei dualiste, ce apăra minoritățile amenințate și amenința companiile de asigurări – rămâne un labirint cu o semnificație ascunsă ori poate niciodată accesibilă. Să fie el acum, pentru Václav H., răgazul dintre un vis și altul? Sau, ca în viziunea lui György Konrád, stadiul suprem al unui destin istoric: nu cu multă vreme în urmă, Puterea îi astupa gura și îl trimitea la pușcărie. Acum, Havel se află în Castel. Acolo sus, Castelul, înălțându-se deasupra orașului, iar în el omul pe care cetățenii Pragăi l-au acceptat din inimă spre a le fi purtător de cuvânt.

*

Myth and magic are of primary importance, and the Czech writer who goes home weekends to write his next speech since he wants to read his own text, and who truly writes what he thinks, has become the symbol of Central Europe's non-violent democratic change that initiates us as authentic citizens of this ancient continent, granting us our individuality in our own home.

Havel has particular dreams these days: he sits on a prison bunk and tells his cellmates that, to be sure, he used to be the President. They shake their heads, laugh, and point their index fingers at their foreheads: "What is it, Vasek, has the clink affected your brain?".

*

Mitul și magia au o importanță covârșitoare, iar scriitorul ceh care merge acasă la fiecare sfârșit de săptămână pentru a-și scrie următorul discurs, pentru că vrea să-și citească propriul text, și care scrie chiar ceea ce gândește, a devenit simbolul schimbărilor democratice non-violente din Europa Centrală, care ne transformă în cetățeni adevărați ai acestui bătrân continent, conferindu-ne propria noastră individualitate în propria noastră casă.

Havel are în aceste zile un vis straniu : e în închisoare, stă pe marginea patului și le povestește tovarășilor de celulă că, fără nici o îndoială, a fost președintele țării. Colegii dau din cap, râd și fac semn cu arătătorul spre frunte : „Ce e, Vasek, închisoarea te-a făcut să-ți pierzi mințile?”.

*

What is dream and what is reality in Havel's Central European blueprint? Should the calls for civility, for a new politics rooted in truth, coming from the depths of the Bestiarium be seen as the prologue of a Resurrection, or rather expressions of historical impotence? Will the real individuals, the makers of History (and its victims, to be sure) renounce their petty tribal allegiances for the sake of Havel's (or Kant's, or Walter Rathenau's) dreams of eternal peace? Can a liberated polis offer enough of a shelter, or safe haven, for the beleaguered, uprooted individual in order for him or her to give up the need for collective pageants? Can salvation be guaranteed by memory, especially if this memory is often bleeding from countless unhealed wounds? What is then dream and what is reality in the very idea of Central Europe? Is this only the glimmering fantasy of a dissident whose biography evolves from one prison term to another? At a higher level – the one that we still call history – does the fate of Central European dissent reproduce the tragic fate of the region? Undoubtedly, Václav Havel is not the only exemplary intellectual of the communist stage of Central European history. One can think of Ludvik Vaculik, or János Kis, or Paul Goma, or Adam Michnik.

*

Ce e vis și ce realitate în proiectul central-european al lui Havel? Să fie oare apelurile la civilitate, la o nouă politică înrădăcinată în adevăr, izvorând din adâncimile Bestiariumului, prologul Învierii sau mai degrabă al neputinței istorice? Vor renunța indivizii, cei care fac Istoria (dar și victimele ei, desigur) la micile lor fixații tribaliste de dragul viselor păcii eterne ale lui Havel (sau Kant ori Walther Rathenau)? E în stare o cetate eliberată să ofere refugiu sau adăpost sigur individului dezrădăcinat și neputincios pentru a-l face să renunțe la nevoia exhibiționismelor colective? Poate memoria să garanteze salvarea, mai ales atunci când această memorie sângerează adeseori din nenumărate răni nevindecate? Ce mai înseamnă, atunci, vis și realitate în însăși ideea de Europă Centrală? Să fie ea doar fantasma dubioasă a unui dizident a cărui biografie evoluează între o închisoare și alta? La un nivel mai înalt – acela pe care încă îl numim istorie –, reproduce, oare, dizidența central-europeană destinul tragic al regiunii? Neîndoios, Václav Havel nu este singurul intelectual exemplar din istoria etapei comuniste a Europei Centrale. Ne putem gândi și la Ludvik Vaculik, la János Kis, la Paul Goma, la Adam Michnik.

*

But Havel's fate seems to be, to a unique degree, determined by the tribulations of historical events in this turbulent area. No other intellectual has become so much a critic and a part of the historical script. The more he wanted to escape the Procustean covers of this awesome Book, the more he was caught up in it. The more sardonic he was, the more he wept for those who vanished in this agony of asphyxiation and loneliness. Havel's decision not to leave the Biafra of the mind was the opposite of Kundera's perhaps cynical choice: eternity had conquered the region in the figure of Brezhnev's tanks (the USSR's most successful automobiles, of course), so what remained for the intellectual but to run away? The antinomy is here: internal versus external exile. Those who stay and those who go. Who are the real Central Europeans among them? Havel remained and for several years he became Czechoslovakia's most popular politician. Then, there was no Czechoslovakia. But anyway, one cannot deny it, Havel enjoyed a minute of happiness. Kundera left and became a famous novelist, a luminary of the Rive Gauche. A tremendous success and very little of a Central European destiny. In the region, personalities are judged in the light of their suicidability.

*

Destinul lui Havel pare, însă, a fi în mod esențial determinat de tribulațiile evenimentelor istorice în această zonă turbulentă. Nici un alt intelectual nu a devenit într-o asemenea măsură un critic și o parte a scenariului istoric. Cu cât voia mai mult să scape măsurilor procustiene ale acestei înfricoșătoare Cărți, cu atât se găsea mai prins în ea. Cu cât era mai sarcastic, cu atât vărsa mai multe lacrimi pentru cei dispăruți în chinurile asfixierii și singurătății. Hotărârea lui Havel de a nu părăsi această Biafră mentală se află la antipodul alegerii, poate cinice, a lui Kundera: eternitatea cucerise regiunea sub forma tancurilor lui Brejnev (automobilele cele mai de succes, firește, ale U.R.S.S.!), deci ce-i mai rămânea intelectualului decât să fugă? Iată antinomia: exil intern *vs.* exil extern. Cei care rămân și cei care pleacă. Care dintre ei sunt adevărații central-europeni? Havel a rămas și, vreme de câțiva ani, a fost politicianul cel mai popular al Cehoslovaciei. Apoi, n-a mai existat Cehoslovacia. Însă, nimeni n-o poate contesta, Havel a avut clipa lui de fericire. Kundera a plecat și a devenit un romancier celebru, una din vedetele lui Rive Gauche. Un succes enorm și doar într-o foarte mică măsură un destin central-european. În această regiune, personalitățile sunt judecate în lumina potențialului lor suicidal.

*

Kundera and Havel have chosen different forms of failure (Cioran in conversation with Raddatz: "It is better to fail in a city like Paris".) Different existential adventures inspired by different philosophies: Havel the sober student of phenomenology, Kundera the Diderot of state socialism. In the sixties, one was denied the right to study theater, the other was teaching at the Film Institute. Both disliked communism, but with different rewards. Both saw the insanity of everyday life under the Red Star. But one watched it in Pascalian anguish, the other discovered its sensuous comicality. For the former, the world was a senseless joke. For the latter, the joke was the sense of the world.

*

Kundera și Havel au ales forme diferite ale eșecului. (Cioran în dialog cu Raddatz: „E de preferat să te ratezi într-un oraș ca Parisul”.) Experiențe existențiale diferite inspirate de filozofii diferite: Havel, studentul sângeros al fenomenologiei, Kundera, Diderot-ul socialismului de stat. În anii șaizeci, unuia i s-a interzis să mai studieze teatrul, celălalt preda la Institutul de Film. Amândoi detestau comunismul, dar cu efecte diferite. Amândoi au văzut nebunia vieții de fiecare zi supravegheată de Steaua Roșie. Dar unul o vedea cu o întristare pascaliană, pe când celălalt i-a descoperit comicul deșănțat. Pentru cel dintâi, lumea era o glumă fără sens. Pentru celălalt, gluma era însuși sensul lumii.

*

Normally therefore, Havel stayed in Prague and tested the limits of absurdity. His experience reenacted the script of his own plays: he became himself one of Kafka's characters, hoping against hope, knowing that there were no doors and still trying to find the exit from the Castle. His own plays were inscribed on his existence, like the verdict in the *Penal Colony* was tattooed on the troublemaker's skin. Kundera makes fun of existence precisely because he knows that there is some sense in this exercise: applauded and acclaimed, he forgets his past. Nothing is less Central European than oblivion. The more he tries to escape the pattern, the more he meets the limits of his power: *Immortality* brings his author back to the starting point, in a neurotic circle that can be repressed, but not suppressed.

*

Ca o consecință firească, Havel a rămas la Praga și a înfruntat limitele absurdității. Experiența lui a însemnat o re-punere în scenă a propriilor lui piese: a devenit el însuși unul dintre personaje, sperând împotriva speranței, conștient că nu există uși, dar continuând să caute o ieșire din Castel. Piesele îi erau înscrise în existență, asemeni verdictului din *Colonia penitenciară* tatuat pe pielea condamnatului. Kundera ia în derâdere existența tocmai pentru că știe că acest exercițiu are un sens: aplaudat și aclamat, el uită trecutul. Nimic nu e mai central-european decât uitarea. Cu cât încearcă mai mult să se sustragă acestei paradigme, cu atât ajunge mai aproape de hotarele puterii sale: *Imortalitatea* îl readuce pe autor la punctul de pornire, în cercul nevrotic care poate fi restrâns, dar nu respins.

*

After all, what is this part of the world that grants such a spectacular role to its children? Whence Central Europe's miraculous force to respond to neurosis with neurosis and to violence with violence? An imaginary territory and a geography of the mind, Central Europe is simultaneously a matter of fiction and reality. A nebulous galaxy made up of dreams, reveries, neuroses, *Angst*, frustrations, resentments, illusions, hopes, disenchantment: an indulgence into a Bovaryism that does not belong to humans, but to History itself.

*

Dar ce este, la urma urmelor, această parte a lumii care încredințează copiilor ei un rol atât de spectaculos? De unde provine puterea miraculoasă a Europei Centrale de a răspunde nevrozei cu nevroză și violenței cu violență? Teritoriu imaginar și geografie mentală, Europa Centrală e un spațiu totodată fictiv și real. O galaxie nebuloasă alcătuită din vise, reverii, nevroze, spaima, frustrări, resentimente, iluzii, speranțe, dezamăgiri: un bovarism ce nu e doar al oamenilor, ci al Istoriei însăși.

*

The big split in the heart of Europe, not only of post-Communist Europe. The Balkans with their Ottoman memories versus the architecture and philosophy of Renaissance, baroque, Reformation and Counter-reformation. Tribal warfare versus *Rechtstaat*? The leveled cities, outgrowths of the countryside *versus* the monumental urban splendor of Budapest or Vienna? Bucharest, Belgrade or Sofia embody this perpetual fear of the foreign invasion: like nomadic populations attached only to their always removable tents, the Balkan dwellers were deprived of a true sense of stability.

*

Marea ruptură în inima Europei, nu doar a Europei post-comuniste. Balcanii, cu amintirile sale otomane, pe de-o parte, arhitectura și filozofia Renașterii, barocul, Reforma și Contra-reforma, pe de alta. Războiul tribal împotriva Statului de drept? Orașele joase, excrescențe rustice, *versus* splendoarea urbană monumentală a Budapestei și a Vienei? Bucureștiul, Belgradul și Sofia întruchipează această frică permanentă de invazia străină: asemeni populațiilor nomade atașate doar de corturile lor veșnic mișcătoare, locuitorii Balcanilor au fost deposedați de adevăratul înțeles al stabilității.

*

In the 1930s and 40s, Radio Moscow's broadcasting to the region was divided between two editorial desks: the Balkan and the Central European one. The Comintern itself had anticipated this division by creating its own Balkan Bureau (ironically, located for several years in Vienna). Needless to say, its heads were hand-picked by the Kremlin from among Hungarian and Czech communists: Béla Kun and Bohumil Smeral. Both were executed by Stalin in 1937, together with their lesser Central European subordinates. Parties of the "Center" and pariah-parties, according to secret history already in the making. At the opposite pole, Hitler treats Romanians as second-class allies, whereas Horthy, Pavelič, and Tiso are his favorites. Another name for the same painful division. It would take Stalin's cruel grip on the whole region to make it appear homogeneous: the same persecutions in Poland and Romania, the same show-trials in Prague and Sofia, the same witch-hunts in Bratislava and East Berlin. A negative unification that could not endure: in 1953, Romanians enhance repression, Hungarians initiate Imre Nagy's "New Course". In 1956, re-enactment of 1919, Romanian "comrades" help the foreign invader smash the Budapest Commune. Members of the Nagy government and their families are

*

În anii '30-'40, emisiunile postului Radio Moscova către această regiune au fost împărțite în două redacții: redacția pentru Balcani și redacția pentru Europa Centrală. Însuși Cominternul anticipase divizarea, creând propriul său Birou Balcanic (ca o ironie a sortii, timp de câțiva ani el și-a avut sediul la Viena!) Se subînțelege că șefii Biroului fuseseră aleși de către Kremlin dintre comuniștii unguri și cehi: Béla Kuhn și Bohumil Smeral. Amândoi au fost executați de către Stalin în 1937, împreună cu subordonații lor mai puțin central-europeni. Partide ale „centrului” și partide-paria, potrivit unei istorii secrete în curs de îndeplinire. De cealaltă parte, Hitler îi tratează pe români drept niște aliați de mâna a doua, în timp ce Horthy, Paveliç și Tiso sunt preferații lui. Un alt nume pentru aceeași dureroasă împărțire. A fost nevoie de întreaga cruzime a lui Stalin pentru a face întreaga zonă să pară omogenă: aceleași persecuții în Polonia și România, aceleași procese-mascaradă la Praga și Sofia, aceleași vânătoare de vrăjitoare la Bratislava sau în Berlinul de Răsărit. O unificare negativă ce nu putea să dureze: în 1953, România sporește represiunea, Ungaria inițiază „noul curs” al lui Imre Nagy. În 1956, re-jucare a lui 1919: „tovarășii” români îl ajută pe ocupantul străin să zdrobească

abducted and forced into Securitate-granted "asylum" in Romania. The parents are returned to Kádár's quisling regime and executed or sentenced to long prison terms for "counter-revolutionary conspiracy". Children cannot mourn their dead because the regime considers the location of their graves a state secret.

Comuna din Budapesta. Membrii guvernului Nagy și familiile lor sunt capturați și aduși într-un azil al Securității din România. Părinții sunt dați pe mâna regimului Kádár și executați sau condamnați la ani grei de pușcărie pentru „conspirație contrarevoluționară”. Copiii nu-și pot plânge morții pentru că regimul a declarat mormintele secrete de stat.

*

Afterward to 1956: in 1959, the youngest Politburo member in Romania, Nicolae Ceausescu, goes to Cluj and presides over the forced merger of the local Romanian and Hungarian Universities. The rector of the Bolyái University and several other professors commit suicide: the first act of "ethnic cleansing"? The virus of rebellion, sensed among Hungarian intelligentsia in Transylvania, had to be suppressed. A few courageous attempts to endorse the Hungarian uprising are nipped in the bud: students are arrested in Bucharest, Cluj, Timisoara. The party resents the "revisionist" temptation and the ideological straitjacket is restored, after a brief interlude of hope. Paul Goma is right: 1956 was the *occasion manquée* in Romania. The Romanian intellectuals continued to enjoy their isolation from their peers in the other East European countries. There was no thaw in Romania, just the perpetuation of the terrorist mechanism. Could it have been different? What if some of the literary barons of the time, the Petru Dumitriu, Marin Preda, Eugen Ionesco, G. Calinescu, and Geo Bogza had opened their mouths and spoken the truth? Cioran's desperation about his former motherland was rooted precisely in this sentiment of historical impotence. His frantic excitement about the

*

După 1956: în 1959, cel mai tânăr membru al Biroului Politic din România, Nicolae Ceaușescu, merge la Cluj și veghează la unificarea forțată a universităților română și maghiară. Rectorul Universității Bolyái și mai mulți alți profesori se sinucid: primul act al „epurării etnice”? Virusul rebeliunii, detectat în mijlocul intelighenției maghiare din Transilvania, trebuia suprimat. Câteva încercări curajoase de a sprijini revolta din Ungaria sunt înăbușite în fașă: la București, Cluj și Timișoara sunt arestați studenți. Partidul resimte tentația „revizionistă” și cămașa de forță a ideologiei este repusă în drepturi, după un scurt interludiu de speranță. Paul Goma are dreptate: 1956 a fost *l'occasion manquée* a României. Intelectualii români au continuat să fie la fel de izolați de semenii lor din celelalte țări est-europene. În România n-a existat dezgheț, ci doar perpetuarea mecanismului terorii. Ar fi putut fi altfel? Ce s-ar fi întâmplat dacă baronii literari ai timpului, Petru Dumitriu, Marin Preda, Eugen Jebeleanu, G. Călinescu sau Geo Bogza s-ar fi decis să vorbească și să spună adevărul? Disperarea lui Cioran privitoare la țara lui natală era înrădăcinată tocmai în acest sentiment de neputință istorică. Entuziasmul lui debordant față de revoluția ungară era egalat doar de

Hungarian revolution was matched only by his painful regret that history had once again passed Romania by. As for Noica : his response to Cioran was meant to explain why Romanian intellectuals were silent. For this justification of failure he was later sentenced to many years of jail. In prison, instead of pondering the responsibility of Hegelian-Marxist dialectics for the Leninist nightmare, he learned how to love his tormentors. When he was liberated, in 1964, he even volunteered to become a "trainer" in Marxism for the younger generation. The regime's failure to recruit him for such a pedagogy was just another proof that Romanian communists were poor ideologues. Imagine the joy of Czech communists if Jan Patočka had proposed the same deal to them.

regretul dureros că istoria a trecut încă o dată pe lângă România. Răspunsul lui Noica la scrisoarea lui Cioran avea drept scop să explice de ce tăceau intelectualii români. Pentru această justificare a eșecului, el a fost mai apoi condamnat la mulți ani de închisoare. Acolo, în loc să mediteze asupra responsabilității dialecticii hegeliano-marxiste pentru coșmarul leninist, el a învățat cum să-și iubească torționarii. La eliberare, în 1964, s-a oferit chiar să devină „antrenor” de marxism al tinerei generații. Eșecul regimului de a-l recruta pentru o astfel de pedagogie este o altă dovadă că acei comuniști români erau slabi ideologi. Imaginați-vă bucuria comuniștilor cehi, dacă Jan Patočka le-ar fi propus un astfel de târg!

*

Prague 1968, or rather 1991. The revolutionary ferment has triumphed. Even the occasional tourist asks himself: what mysterious chemistry lies in the local traditions that makes these changes possible in a uniquely decent and civilized way? One is thus puzzled by the religious customs of the country and one realizes that this is the motherland of Jan Hus. A territory where tolerance is deeply embedded in national conscience. Nothing of the gloomy stubbornness of the Lower Danube's fundamentalists: ethnic prophets convinced that they have to carry out, by all means, the mission of true orthodoxy. Nothing of the mystical hubris that marked the nocturnal pageants for the Iron Guard Capitan and his current reincarnations. Central Europe does not claim to be the regenerative power that would beget the Third Rome and restore the lost legacy of Byzantium. Nobody in Prague would tell you that St. Peter never reached Rome only to delegitimize – without any fear of the ludicrous – Rome's spiritual primacy. The spirit of this city is rooted in the tradition of reason and diversity: religion is recognized as one of the areas of human affairs, not the only and all-pervasive one. In the East, politics and religion, ethnicity and transcendence are intimately intertwined. Even in Poland, there are groups that may

*

Praga 1968, sau mai bine zis 1991. Fermentul revoluționar a triumfat. Chiar și turistul întâmplător se întreabă: oare ce misterioase procese chimice conține tradiția locală, încât să facă posibile astfel de schimbări, într-un mod extraordinar de limpede și civilizată? Obiceiurile religioase ale țării te intrigă, însă îți aduci aminte imediat că aceasta e patria lui Jan Hus. Un loc în care toleranța e adânc înrădăcinată în conștiința națională. Nimic din încăpățânarea neguroasă a fundamentalistilor de la Dunărea de Jos: profeți etnici convinși că ei trebuie să îndeplinească, prin orice mijloace, misiunea adevăratei ortodoxii. Nimic din aroganța mistică a mascaradelor nocturne în cinstea Căpitanului și a reîncarnărilor sale actuale. Europa Centrală nu pretinde că posedă puterea de regenerare care va duce la A Treia Romă și va repune în drepturi moștenirea Bizanțului. Nimeni nu-ți va spune la Praga că Sfântul Petru n-a ajuns niciodată la Roma doar pentru a delegitima – fără nici o teamă de ridicol – primatul spiritual al Romei. Duhul acestui oraș stă în tradiția rațiunii și a diversității: religia e recunoscută drept una din zonele activității umane, dar nu una atotcuprinzătoare. În Răsărit, politica și religia, etnicitatea și transcendența sunt strâns legate între ele. Chiar și în Polonia există grupuri

argue that one cannot be a Pole without being a Catholic. Still, what is the rule for the East, is the exception in Central Europe: in spite of ethnocentric voices, in 1997 a Protestant Pole became the country's Prime Minister, and a former dissident of Jewish extraction the Foreign Minister. The romantics defined nationhood as a spiritual entity, not one based on blood and religious affiliation, and it is this liberal and inclusive, non-biological definition that inspired the Central European search for emancipation.

care susțin că nu poți fi polonez fără a fi catolic. Însă ceea ce în Răsărit e regula, în Europa Centrală e excepția: în ciuda vocilor etnocentriste, în 1997 un polonez protestant a devenit primul ministru al țării, iar un fost dizident cu origini evreiești, ministru de externe. Romanticii au definit națiunea drept o entitate spirituală, dar nu una decisă de sânge sau de afiliere religioasă: suflul emancipării în Europa Centrală este inspirat de această definiție liberală, integratoare și non-biologică.

*

Here, in Prague, more than anywhere else, one gets the feeling that the revolutions of 1989 were cosmopolitan and inclusive, rather than provincial outbursts of resentful anger. They were revolutions of the mind, inspired by a wager on the unity of the human species and a refusal of the administrative barriers imposed by various dictatorships. These revolutions triumphed for a while and they warranted the hope that ideal values could prevail over mean calculations and Machiavellian power games. In 1956, in Budapest, Imre Nagy was the first one to propose this new vision of politics; as Ferenc Fehér and Agnes Heller once wrote, it was an experiment in post-Machiavellian politics, a form of political conduct that would allow the plebeians to engage in true participation, after all the oppression of Stalinist oligarchic despotism.

*

Aici, la Praga, mai mult decât oriunde altundeva, dobândești sentimentul că revoluțiile din 1989 au fost cosmopolite și integratoare, mai degrabă decât răbufniri provinciale ale mâniei resentimentare. Au fost revoluții ale minții, inspirate de pariul pe unitatea speciei umane și pe refuzul barierelor administrative impuse de diverse dictaturi. Aceste revoluții au învins pentru o vreme și au întărit speranța că valorile ideale pot triumfa împotriva calculelor meschine și a jocurilor machiavelice pentru putere. În 1956, Imre Nagy a propus, primul, această nouă viziune politică: așa după cum scriau Ferenc Fehér și Agnes Heller, a fost un experiment de politică post-machiavelică, o formă de conduită politică ce-ar fi îngăduit plebeilor să participe cu adevărat la actul politic, după oprimarea despotismului oligarhic stalinist.

*

One cannot disassociate the message of 1956 from the one of 1989: the revolutions that brought down Russia's outer empire continued the interrupted experiment in emancipation and renewed a chain in the search for human autonomy that started perhaps with the anarchists: Proudhon, Stirner, Bakunin – all Karl Marx's arch-enemies. The revolutions of 1989 do not come from the Marxian tradition: no Trotskyite could explain their origins. No economic cause can be identified to explain the behavior of the students in Leipzig and Timisoara. Had they been caused by "bread alone", their starting point would have been Tirana or Bucharest. But their detonator was, after all, the quiet, immensely sober ceremony in 1988 in Budapest, when Imre Nagy finally found a tomb – what an epilogue to Danilo Kiš! Or perhaps, earlier, the strikes in Poland and the resurrection of Solidarity. An ironical fulfillment of Marx's prophecy: instead of triumphing first in the most advanced countries of the world's capitalist system, it indeed perished first in the most advanced countries of the "world socialist" one. And, Kundera notwithstanding, *life was not elsewhere*: it was precisely in Prague, the city of Franz Kafka and Václav Havel, that the paradoxical logic of these revolutions found its most humane embodiment.

*

Nu putem disocia mesajul lui 1956 de cel al lui 1989: revoluțiile care au doborât imperiul sovietic extern au continuat experimentul întrerupt al emancipării și au reînnoit șirul căutării autonomiei umane început probabil o dată cu anarhiștii: Proudhon, Stirner, Bakunin – toți marii dușmani ai lui Marx. Revoluțiile din 1989 nu s-au născut dintr-o tradiție marxistă: nici un adept al lui Troțki n-ar fi în stare să le explice originile. Nu se poate identifica nici o cauză economică în stare să motiveze comportamentul studenților din Leipzig și Timișoara. Dacă ar fi fost stârnite „numai de către pâine”, punctul lor de pornire ar fi trebuit să fi Tirana sau Bucureștiul. Dar detonatorul l-a constituit sobra, liniștita ceremonie din 1988 de la Budapesta, când Imre Nagy și-a găsit în fine un mormânt – ce epilog la cărțile lui Danilo Kiš! Sau poate mai devreme, o dată cu grevele din Polonia și renașterea „Solidarității”. O împlinire ironică a profeției lui Marx: în loc să triumfe mai întâi în cele mai avansate țări ale lumii capitaliste, comunismul a pierit mai întâi în cele mai avansate țări ale „lumii socialiste”. Și, în ciuda lui Kundera, *viața nu era în altă parte*: logica paradoxală a acestor revoluții și-a găsit cele mai umane întruchipări tocmai la Praga, orașul lui Franz Kafka și Václav Havel.

*

The documents of the revolutions : no more than a number of simple points about the dignity and centrality of the individual. About the separation of powers and the right to conduct human affairs without fear of police repression. This was Solidarity's proud self-designation : the independent, self-organized trade union Solidarność. The civic identity was theirs : one belonged to an independent movement, not to an ethnic one. Revolutionary movements in the region were anti-Communist, therefore anti-Soviet, but not anti-Russian.

*

Documentele revoluțiilor: nu mai mult decât câteva simple adevăruri despre demnitatea și centralitatea individului. Despre separarea puterilor și dreptul oamenilor de a trăi, munci și vorbi fără teamă de represiunea poliției. Acesta era modul de autodesemnare cu care se mândrea „Solidaritatea”: sindicatul independent, auto-organizat „Solidarnosc”. Aveau o identitate civică: ea aparținea unei mișcări independente, nu uneia etnice. Mișcările revoluționare din zonă au fost anti-comuniste, deci anti-sovietice, dar nu anti-rusești.

*

The first stage of the revolutions expressed the limits of the historical horizon : as long as the shadow of Big Brother was looming large, it was a matter of suicidal adventure to attack communism as a whole. The initial thrust, therefore, was anti-authoritarian. The communist bureaucracy, with its enormous, mafia-like structure was challenged from below by those in whose name they pretended to run society. It was the revolt of unhappy consciousness, as Hegel would have put it.

*

Prima etapă a revoluțiilor a scos la iveală limitele orizontului istoric: atâta vreme cât umbra Marelui Frate se profila atotcuprinzătoare, să ataci comunismul ca sistem constituia un atac sinucigaș. Primul impuls a fost, așadar, anti-autoritarist. Birocrația comunistă, cu enorma ei structură de tip mafiot, a fost atacată dinspre bază, chiar de către aceia în numele cărora ei pretindeau că guvernează societatea. A fost o revoltă a conștiinței nefericite, cum ar fi spus Hegel.

*

Later, as changes in Moscow gathered momentum, as Gorbachev embraced views once professed by Nagy and Dubček, the revolutionary movements grew bolder. The issue was not socialism with a human face, but no socialism at all. None of these movements voiced, however, the slightest form of chauvinism. Because they were civic in their philosophy, they tended to offer a universalistic covenant.

*

Mai apoi, când la Moscova au început să se producă schimbări, când Gorbaciov a adoptat punctul de vedere susținut cândva de Nagy și Dubček, mișcările revoluționare au devenit mai îndrăznețe. Problema nu mai era socialismul cu față umană, ci renunțarea totală la socialism. Nici una dintre aceste mișcări nu a prezentat nici cea mai vagă formă de șovinism. Fiind civice în filozofia lor, ele au încercat să ofere un pact universalist.

*

How, then, did they give in to the nationalist derailments of today? First, it is not true that all former communist countries have lately experienced the same degradation. In the Czech lands, the situation is different from Slovakia. In Poland it is different from Romania. In Slovenia, people behave in a more tolerant way than in Serbia. It remains, however, a disturbing question why Yugoslavia, once the most liberal state in the socialist world, could leave such a legacy of hatred and intolerance? One possible answer is that in most cases the nationalist agenda has been adopted and intensified by the former communist elites. Once stripped of their ideological arsenal, as true manipulators, Leninist experts in propaganda and organization, they were the most successful in espousing and re-functionalizing nationalism as a successor creed. Second, the nationalist battle-cries resound most vociferously in countries where the revolution had been abducted, interrupted or simply imitated: Romania, Serbia, Slovakia. This may explain the ongoing slide into the barbarism of mass exterminations and civil wars. Add to this that, in the aftermath of the revolutions of 1989, the communist parties have become actors in the political game. International human rights' groups are concerned whenever former or active

*

Cum s-a ajuns, atunci, la derapajele naționaliste de azi? Mai întâi, nu e adevărat că toate fostele țări comuniste au atins același nivel de degradare. În Cehia, situația e diferită de Slovacia. În Polonia, ea diferă de aceea din România. În Slovenia, oamenii se comportă într-un mod mai tolerant decât în Serbia. Rămâne, firește, tulburătoarea problemă: cum a fost posibil ca Iugoslavia, odinioară cel mai liberal stat al lumii socialiste, să lase o asemenea moștenire de ură și intoleranță? Unul dintre răspunsurile posibile este că în cele mai multe cazuri agenda naționalistă a fost adoptată și intensificată de fostele elite comuniste. Odată deposedați de arsenalul lor ideologic, experții leniniști în propagandă și organizare s-au dovedit, ca adevărați manipulatori ce erau, încununați de succes în confiscarea și refuncționalizarea naționalismului drept credință succesoare a comunismului. În al doilea rând, strigătele de bătălie ale naționalismului au răsunat cu o tărie sporită în țările unde revoluțiile au fost deturnate, întrerupte sau doar imitate: România, Serbia, Slovacia. Astfel se explică alunecările în barbaria exterminărilor în masă și a războaielor civile. Să mai adăugăm la toate acestea faptul că, după revoluțiile din 1989, partidele comuniste au devenit actori în jocul politic. Grupurile inter-

communists suffer the slightest limitation in their free exercise of political rights. They are now "honorable men". Everybody seems to blame communism for the Stalinist and post-Stalinist aberrations, but there is little interest in blaming the human perpetrators of these atrocities: the communist bureaucracies themselves. De-communization is often seen as the code word for sinister plans to erect scaffolds.

naționale de drepturi ale omului sunt foarte îngrijorate de fiecare dată când foști sau actuali comuniști suferă cea mai neînsemnată limitare în exercitarea liberă a drepturilor lor politice. Acum, ei sunt „oameni onorabili”. Toată lumea pare să învinuiască comunismul pentru aberațiile sale staliniste și post-staliniste, dar există un interes scăzut în a-i condamna pe cei care au comis atrocitățile: înseși birocratiile comuniste. Decomunizarea e adeseori văzută drept un termen ce ascunde planuri sinistre de înălțare a eșafoadelor.

*

But can one see these former communists (or born-again nationalists) as actors like all the other ones? Are they equally honorable? Honorability is not the issue when rabid nationalist Vladimir Mečar artificially provokes the divorce between Czechs and Slovaks, in spite of the majority's opposition to this separation. Neither is this the appropriate term to describe the populist hysteria of Corneliu Vadim Tudor, a political buffoon who excelled in paeans for Ceausescu and who claims now to incarnate the very essence of true Romanianism. Upsetting as it may sound, the answer to such questions is that in the neurotic world of post-communist East and Central Europe, the sickest seem to be the doctors themselves. Like in a nightmare, they prescribe the type of medicine that, instead of curing the disease, does nothing but aggravate it and thus bring the patient to the brink of collapse.

*

Putem, oare, să-i vedem pe acești foști comuniști (sau naționaliști renăscuți) drept niște actori ca oricare alții? Sunt ei la fel de onorabili? N-ai însă cum vorbi de onorabilitate atunci când un naționalist violent precum Vladimir Mečar provoacă în mod artificial divorțul dintre Cehia și Slovacia, în ciuda opoziției majorității la această separare. După cum nu acesta e termenul potrivit pentru a descrie isteria populistă a lui Corneliu Vadim Tudor, bufonul politic care a excelat în ode pentru Ceaușescu, iar acum pretinde că încarnează însăși esența românismului. Oricât ar părea de tulburător, răspunsul la asemenea întrebări este că în nevrozata lume post-comunistă a Europei Centrale și Răsăritene, cei mai bolnavi par a fi înșiși medicii. Ca într-un coșmar, ei prescriu medicamente care, în loc să vindece boala, nu fac decât s-o agraveze și să aducă astfel pacientul în pragul colapsului.

*

We wanted to see Wenceslas' statue again and check whether Havel's pictures had not been removed. After so many years of mechanical enthusiasm under Ceausescu, with millions of touched-up photographs of the presidential couple placed everywhere in our existence, from kindergarten to the Academy of Sciences – it was barely believable that a statesman's picture would be willingly placed in public areas. Without any order from the top, without any perk to be offered to the subservient instruments of the ubiquitous party-state. We walk from Charles Bridge and run into Martin Weiss, the curly-haired editor of *Respekt*, the taboo breaking, yuppie-style magazine. In the States, Martin had a fellowship with *The New Republic*, attended elections in Nicaragua and, predicted, in spite of all pundits, in a TNR piece, the defeat of the Sandinistas. Now, in the maze of the Gothic streets of Prague's Old Town, Martin warned us to stay away from that neighborhood.

“There's a fight going on there”, he said. “Skinheads beat gypsies to death. This is our latest form of anti-Semitism.”

*

Am vrut să revedem statuia lui Venceslas, să ne convingem că fotografiile lui Havel se aflau tot acolo. După atâția ani de entuziasm mecanic ceaușist, cu milioane de fotografii ale cuplului prezidențial plasate pretutindeni în existența noastră, de la grădinița până la Academia de științe, ni se părea greu de crezut ca fotografia unui om de stat să fie așezată de bună voie în locurile publice. Fără ordin de sus, fără nici un fel de plată oferită instrumentelor servile ale ubicuului partid-stat. Venim dinspre Podul Carolus și dăm peste Martin Weiss, redactorul-șef cel cârlionțat al revistei *Respekt*, publicația stil *yuppie*, care a doborât atâtea tabuuri. În America, Martin a avut o bursă la *The New Republic*, a urmărit alegerile din Nicaragua și a prezis, în ciuda tuturor observatorilor, într-un articol publicat în revistă, înfrângerea sandiniștilor. Acum, în labirintul străzilor gotice ale Vechiului Oraș, Martin ne avertizează să nu ne apropiem de zonă.

„În piață e o încăierare”, ne spune. „*Skin-head*-ii îi rup în bătaie pe țigani. E forma noastră cea mai nouă de anti-semitism.”

*

Thus, not even the peaceable, decent and civilized Czechoslovakia is spared inter-ethnic strife. The neo-fascists disguised as skinheads are the equivalent of the Securitate agents in Romania and other vigilantes, Ustasha-like groups in the former Yugoslavia. The script seems to repeat itself in the most minute details: a minority (ethnic, racial, religious, intellectual), any form of collective alterity can and is scapegoated for the satisfaction of entranced masses. It is hard to say to what extent the shaved heads in Wenceslas Square spelled out widespread popular resentment. But the issue is that this type of violence had become part of the weekly ritual of reprisals.

“But why the Gypsies, we asked naively. Are they so numerous and significant in this country?”

“Of course not. But pogroms need a starting point: Today, the Gypsies. Tomorrow, us, the Jews,” says our young friend Vladana, a highly respected Prague lawyer.

And the day after tomorrow, in an escalation of rancor, the whole Czech nation, as Slovak premier Mečar seems to suggest when describing the former brothers as an oppressive population. Farewell to human solidarity! Long live collective hatreds! The age of tribalism begins again, with skinheads killing Gypsies.

*

Prin urmare, nici liniștita, corecta, civilizata Cehie nu e scutită de bătălii inter-etnice. Neo-fasciștii deghizați în *skinheads* sunt echivalenții agenților de securitate și ai altor huligani din România, ai grupurilor de inspirație ustașă din fosta Iugoslavie. Scenariul pare să se repete în cele mai mărunte detalii: o minoritate (etnică, rasială, religioasă, intelectuală), orice altă formă de alteritate colectivă poate fi și este făcută țap ispășitor pentru satisfacerea maselor hipnotizate. E greu de spus în ce măsură capetele rase din Piața Venceslas exprimau un resentiment popular răspândit. Dar problema este că această formă de violență a devenit parte a ritualurilor săptămânale de răzbunare.

„Dar ce e cu țiganii?”, am întrebat cu naivitate. „Sunt ei oare atât de numeroși și de importanți în țara asta?”

„Bineînțeles că nu. Dar pogromurile au nevoie de un punct de pornire. Astăzi, țiganii. Mâine noi, evreii”, ne spune tânăra noastră prietenă Vladana, avocat foarte respectat în Praga.

Iar poimâine, prin escaladarea resentimentului, întreaga națiune cehă, așa cum pare să sugereze premierul Mečar, atunci când vorbește despre foștii frați ca despre o populație asupritoare. Adio, solidaritate umană! Trăiască urile colective! Epoca tribalismelor începe din nou, prin omorârea țiganilor de către *skinheads*.

*

There is, it seems, a blood tribute to be paid by the countries of East-Central Europe to get rid of communism. This may be a reenactment of the old sacrificial ritual that required blood to be washed off with blood. But, in past, this ritual may have resulted in purification, whereas here it seems that everything is in vain. The return of the scoundrel to power seems thus inevitable, a curse hanging on these nations, despite the exhilaration of the first revolutionary days. The explanation may be that after such a long internalization of lies, after having made lies a principle of everyday life, even the myths of foundation have lost their regenerative power. One hears everywhere, from Berlin to Belgrade, the same type of complaint: was it worth all the sacrifice? Is this what we have been dreaming of? It is not the specter of the guillotine that haunts the East European imagination, but the all-absorbing spillover of a mean volcanic lava. Overthrowing paranoid communism cost Romanians several thousand lives, but the outcome was that a group of cynical apparatchiks rose to power. In Yugoslavia, national-Communist Serbia has provoked a genocidal war against the independent republics of Croatia and Bosnia to take revenge for the loss of its hegemony. In Czechoslovakia, the "velvet revolution" was

*

Există, se pare, un tribut de sânge care trebuie plătit de țările din Europa Centrală și Răsăriteană pentru a scăpa de comunism. Ar putea fi rejucarea vechilor ritualuri de sacrificiu care pretindeau că sângele trebuie șters cu sânge. Dacă în trecut s-ar putea ca acest ritual să fi dus la purificare, în cazurile de față totul se dovedește a fi degeaba. Reîntoarcerea ticăloșilor la putere pare a fi inevitabilă; un blestem ce atârnă deasupra acelor națiuni, în ciuda bucuriei din primele zile ale revoluțiilor. O posibilă explicație este că după o asumare atât de îndelungată a minciunii, după ce au făcut din neadevăr un principiu al vieții de fiecare zi, până și miturile întemeietoare și-au pierdut puterea de regenerare. De la Berlin la Belgrad, auzi în fiecare zi același tip de lamentare: A meritat oare sacrificiul? La asta am visat noi? Imaginația Europei Răsăritene nu mai e bântuită de spectrul ghilotinei, ci de atotsufocanta scurgere de reziduuri de lavă vulcanică. Răsturnarea comunismului paranoic i-a costat pe români viața mai multor sute de oameni, dar rezultatul a fost că la putere a ajuns un grup de cinici aparatcici. În Iugoslavia, Serbia național-comunistă a provocat un război genocidar împotriva republicilor independente Croația și Bosnia, pentru a se răzbuna pentru pierderea hegemoniei. În Cehoslovacia,

nothing but the prelude to a “velvet divorce” between Czechs and Slovaks, after which no one knows what would follow : perhaps Mečar’s self-styled experiment in “ethnic cleansing” with Czechs, Gypsies, Jews and Hungarians being forced into bantustans. The Slovak minister of culture has no compunction in rehabilitating the puppet fascist regime of Mgr. Tiso, and there are many ways in which this rehabilitation can turn into a contemporary Central European nightmare.

„revoluția de catifea” n-a fost decât preludiul „divorțului de catifea” dintre cehi și slovaci, după care nimeni nu știe ce va mai urma: poate că experimentul „purificării etnice” stil-Mečar, prin crearea de bantustanuri pentru cehi, țigani, evrei și unguri. Ministrul slovac al culturii nu are nici o remușcare când reabilitează regimul marionetă fascist al lui Tiso, și există destule șanse ca reabilitarea acestuia să se transforme într-un nou coșmar al Europei Centrale.

*

At any rate, regardless of the initial approach to destroying communism – violent or non-violent – there is always a mass of Leninist debris poisoning the political and moral climate. Not that the Bolshevik dream of proletarian revolution would still enthuse anybody. Dogmatic Leninism is definitely dead, but the Leninist style, with its cult of authority and discipline, with the suppression of any minority and the supremacy of a rigidly defined majority, with the worshipping of the pseudo-providential leader is still there. We deal with the resentment amassed by a whole political class, the former managers of bureaucratic socialism, who for the first time have found an ally among those whom they had ruthlessly exploited and humiliated for decades: the little man on the streets, whose reflexes had been conditioned by the relentless activities of the “engineers of human souls.”

*

Indiferent de modalitățile inițiale de distrugere a comunismului – violente sau non-violente – persistă mereu o masă de rămășițe leniniste care otrăvesc climatul politic și moral. Nu pentru că visul bolșevic al revoluției proletare ar mai încânta pe cineva. Leninismul dogmatic e mort pentru totdeauna, dar stilul leninist – cultul autorității și disciplinei, suprimarea oricărui fel de minoritate și supremația unei majorități definite rigid, proslăvirea conducătorului pseudo-providențial – e încă prezent. Vedem și simțim zi de zi resentimentele adunate într-o întreagă clasă politică, în foștii manageri ai socialismului birocratic. Ei și-au găsit, pentru întâia oară, un aliat printre cei pe care i-au exploatat fără milă și i-au umilit decenii în șir: micul om de pe stradă, ale cărui reflexe au fost condiționate de neconținutele activități ale „inginerilor sufletului uman”.

*

However radical, an analysis by Josef Skvorecky of the recent years of shilly-shallying in search of pluralism, has been borne out by the recent attempts at conservative, read authoritarian, restoration. Experiencing for decades the primacy of force, the new political actors cannot find better arguments than the communist statistical bogus. For instance, Romania's former president Ion Iliescu fantasized about a former communist party with an astronomical 12 million membership, by simply extending this status to the family members of the enrolled individuals. By this logic, a five-year old girl was no less a flaming communist than Elena Ceausescu. And this was maintained about a country whose whole population is under 23 million! To show that Iliescu is not the only practitioner of the statistical witchcraft, Czech neo-Communist leader Miroslav Svoboda is not ashamed to say that for a population of about 14 million, 150,000 political prisoners (as Czecholovakia had under Stalin) is not too high a figure and that therefore calls for the trial of communism are unwarranted. What is amazing with these unreconstructed communists is that they keep ignoring (but do they really ignore it?) that for them to make such outrageous statements with impunity is precisely a result of the emerging

*

Oricât de radicală, analiza făcută de către Josef Skvorecky ultimilor ani de orbecăieli în căutarea pluralismului a fost confirmată prin încercările restaurației conservatoare, sau mai bine zis autoritariste. Confrunțați ani de zile cu primatul forței, noii actori politici sunt incapabili să găsească alte argumente decât cele ale statisticilor falsificate de tip comunist. De pildă, fostul președinte român, Ion Iliescu, fantasma despre un fost partid comunist având astronomică cifră de douăsprezece milioane de membri, prin simpla extindere a acestei calități la membrii familiilor celor care făceau cu adevărat parte din partid. După o asemenea logică, o fetiță de cinci ani era o comunistă la fel de înflăcărată ca și Elena Ceaușescu. Iar lucrurile acestea s-au spus despre o țară a cărei populație totală este sub douăzeci și trei de milioane! Pentru a dovedi că Iliescu nu este singurul practicant al vrăjitoriei statistice, liderul neo-comunist ceh Miroslav Svoboda are nerușinarea să spună că la o populație de aproximativ paisprezece milioane, o sută cincizeci de mii de deținuți (câți avea Cehoslovacia sub Hitler) nu e o cifră prea mare și că, prin urmare, cererile de a deschide un proces al comunismului sunt nefondate. Ceea ce e uimitor la acești comuniști impenitenți este că ignoră în continuare (dar ignoră cu adevărat?) că lasă

democracy based on the rule of law. It would be absolutely unthinkable to imagine a communist leader – when he was in power, and not any form of power, but an absolute one – admitting, even as a joke, that political prisoners existed in the communist Eden.

nepedepsite astfel de afirmații revoltătoare este tocmai rezultatul democrației incipiente bazate pe domnia legii. Ar fi absolut de negândit să ne imaginăm un conducător comunist – pe când se afla la putere, și nu orice fel de putere, ci una absolută – în stare să admită chiar și în glumă că în Raiul comunist au existat prizonieri politici.

*

Makarenko's notorious "Pedagogical Poem" was written for bad guys, for the marginals, the thieves and crooks. Political prisoners? Come on, read Ceausescu's speeches (32 thick, endless volumes) and try to find a single line about such cases. Or Khrushchev's or Brezhnev's or even Gorbachev's speeches? "We kill you, and we are going to rehabilitate you" – this line was heard by more than one dissident in more than one former communist country. Was it worth it for the children of Timisoara to die on the streets in December 1989 only for comrade Iliescu to tell them later that "objectively" they were, after all, fighting for and not against communism? This is his logic, since you had a grandfather as party member, you were part of the movement, willingly or unwillingly. Today, by trying to present 150,000 prisoners as a mere trifle, Svoboda shows that ideological taboos of the past, the limits of the political discourse, have now become arguments for a new, revanchist ideology. "After all, things were not that bad, comrades."

*

Celebrul *Poem pedagogic* al lui Makarenko a fost scris pentru băieții răi, pentru marginali, pentru hoți și escroci. Prizonieri politici? Să fim serioși, citiți discursurile lui Ceaușescu (treizeci și două de volume groase, interminabile) și încercați să găsiți un singur rând despre astfel de cazuri. La fel, în discursurile lui Hrușciiov, ale lui Brejnev și chiar Gorbaciiov. „Noi o să vă omorâm, și tot noi o să vă reabilităm” – astfel de fraze au fost auzite de mai mulți dizidenți, în mai multe foste țări comuniste. Meritau, oare, să moară pe stradă copiii din Timișoara în decembrie 1989, numai pentru ca mai târziu tovarășul Iliescu să le spună că „în mod obiectiv” ei luptaseră de fapt pentru comunism, și nu împotriva lui? Aceasta e logica sa: din moment ce ai avut un bunic membru de partid, de voie, de nevoie, faci și tu parte din mișcare. Astăzi, prin încercarea de a prezenta 150.000 de deținuți politici drept o bagatelă, Svoboda arată că tabuurile ideologice ale trecutului, limitele discursului politic au devenit argumente ale unei noi ideologii revanșarde: „La urma urmelor, lucrurile nu stăteau chiar atât de rău, tovarășii!”

*

According to this slanted logic, if Havel, instead of using the olive branch, had followed the communist pattern of pacification and had sent 150,000 communists to prison, Czechoslovakia would be a democratic model. We deal therefore with a conflict of logics: one based on violence and force, the other on rational legitimacy and humane communication. We deal, in many cases, with the revenge of the "gray area," of those strata who gossiped about and even disliked communism, but never thought of a real alternative to it. Czech sociologist Jirina Siklova calls this syndrome "the solidarity of the culpable". They were oppressed, of course, but for some this oppression was a sweet and pleasant one. Like individuals, social groups can indulge in masochistic experiences. To admit this is painful, therefore we deal with a devious form of "return of the repressed": the shameful forms of collaborationism, the little dealings with the secret police, the forgettable speech against the dissidents are there, in one's memory, and they come back, in this form of new aggressiveness. Slandering the heroes is easier than admitting one's own villainy.

*

Potrivit acestei logici șchioape, dacă Havel, în loc să vină cu o ramură de măslin ar fi urmat modelul comunist de pacificare și ar fi trimis o sută cincizeci de mii de comuniști la pușcărie, Cehoslovacia ar fi fost un model de democrație. Avem de-a face, prin urmare, cu un conflict al logicilor: una bazată pe violență și forță, cealaltă pe legitimare rațională și comunicare umană. În multe cazuri e vorba de răzbunarea „zonei gri”, a acelor straturi care bârfeau sau chiar detestau comunismul, dar care nu s-au gândit niciodată la o adevărată alternativă la el. Sociologul ceh Jirina Siklova numește acest sindrom „solidaritatea culpabililor”. Au fost oprimați, firește, însă pentru unii a fost vorba de o oprimare dulce și plăcută. Asemeni indivizilor, și grupurile sociale se pot deda experiențelor masochiste. Admiterea acestor lucruri e dureroasă și, prin urmare, avem de-a face cu o formă perversă a „întoarcerii refulatului”: formele rușinoase de colaboraționism, micile pacturi cu poliția secretă, discursurile uitate împotriva dizidenților subzistă acolo, în memorie, și iată-le întorcându-se în această formă a noii agresivități. E mai ușor să-i batjocorești pe eroi decât să-ți recunoști nemernicia.

*

With the exception of communists, nobody is surprised that things did not occur in accordance with the Jacobin logic of exterminating the (real or imagined) enemy. It was normal for Havel and Michnik and Haraszti to ensure the quiet transition towards democratic regimes that would allow the former communists to make a political comeback. Had it not been tragic, the situation would provoke irresistible laughter. Skvorecky puts it in unequivocal terms: "The ultimate irony is that all these Communists and former Communists owe a debt to President Havel – and many non-Communists are holding it against him. His Velvet Revolution may have been prevented a much worse revolution, one with bodies hanging from lampposts – no small achievement after four decades of terrorist rule by the Communists. The comrades owe him a debt, but they have never been famous for gratitude. The only argument most of them understand is precisely the argument of the lampposts."

*

În afară de comuniști, nimeni nu e surprins că lucrurile nu s-au petrecut potrivit logicii lor iacobine a exterminării dușmanului (real sau imaginar). A fost normal pentru Havel, Michnik și Haraszti să asigure tranziția calmă spre regimurile democrate care să le ofere foștilor comuniști șansa unei reîntoarceri politice. Dacă n-ar fi tragică, situația ar provoca irezistibile hohote de râs. Skvorecky o spune în termeni lipsiți de echivoc: „Ironia supremă este că toți acești comuniști și foști comuniști au o datorie față de președintele Havel – în timp ce mulți non-comuniști îi poartă pică. Revoluția lui de catifea s-ar fi putut să prevină o revoluție mult mai rea, cu cadavre atârinate de stâlpi – ceea ce nu e o realizare mică după patru decenii de conducere teroristă a comuniștilor Tovarășii îi sunt îndatorați, însă ei n-au fost niciodată adepții recunoștinței. Singurul argument pe care-l înțeleg cei mai mulți dintre ei este tocmai argumentul stâlpului”.

*

As so often in history, conspirators brandish conspiracy theories. Read *Romania Mare*, published in Bucharest by former cheerleaders of Ceausescu's cultic propaganda, or *Zmena*, published by professors of the journalism and law faculties of Bratislava Comenius University: they abound in scurrilous attacks on the "Jewish-Masonic conspiracy" and calls for immediate ethnic and political cleansing. The phenomenon of Stalino-Fascism is thus not limited to the dark Balkan hinterland: one detects it even in Central Europe. After all, anti-Semitism as a modern ideology of racial hatred was born in the German-speaking world. The Balkans simply imported it and gave it an anarchic, less "systematic" face. The Iasi pogrom and the appalling death train in Antonescu's Romania lacked the cold perfection of the Nazi gas chambers in Auschwitz and Treblinka. They were thuggish improvisations rather than rational exercises in methodic murder. Don't expect any pangs of conscience on the part of those who run the neo-Fascist (or neo-Communist) show. On the contrary, the victims are killed now a second time, in memory.

*

Așa cum se întâmplă adeseori în istorie, conspiratorii vântură teorii conspiraționiste. Citiți *România Mare*, publicată la București de foști sicofanți ai propagandei cultice a lui Ceaușescu sau *Zmena*, scoasă de profesorii de la facultățile de jurnalism și drept ale Universității Comenius din Bratislava: ele abundă în atacuri mârșave împotriva „conspirației iudeo-masonice” și cer epurări etnice și politice imediate. Așadar, fenomenul stalino-fascist nu e limitat doar la întunecatului spațiu balcanic: el poate fi detectat până și în Europa Centrală. De fapt, anti-semitismul, ca ideologie modernă a urei rasiale, s-a născut în lumea germanofonă. Balcanii doar l-au împrumutat și i-au dat o față anarhică, mai puțin „sistematică”. Pogromului de la Iași și înfricoșătorului tren al morții din România antonesciană le lipsea perfecțiunea rece a camerelor de gazare de la Auschwitz și Treblinka. Primele erau mai degrabă improvizații sălbatice decât exerciții raționale de asasinat metodic. Nu vă așteptați la vreo muștrare de conștiință din partea celor care au condus spectacolul neo-fascist (sau neo-comunist). Dimpotrivă, victimele sunt ucise acum a doua oară, în memorie.

*

There is, in the whole region, a contagious solidarity of the scoundrels. For want of a better term, and running the risk of being seen ourselves as obsessed with tenebrous maneuvers, we could call it the "new conspiracy." In 1990, we wrote about the "Bucharest syndrome" hoping that the Romanian case of merger between Fascism and Communism, was a singular one. Unfortunately, we were wrong. Romania turned out to be a pioneer in a widespread strategy of marginalization of the dissidents and rehabilitation of all anti-democratic traditions. The old profiteers have manufactured a restoration of sorts by exploiting the elbow room created by the champions of the politics of truth. Because Havel, unlike Saint Just, thought that liberty extended even to its enemies, he suffered the consequences of such an idealistic wager. His downfall, in Prague, could presage similar defeats in the other countries; a reverse domino, that would be the negative counterpart to the demolition of the Brezhnevites following the demise of their model.

*

Există, în întreaga zonă, o contagioasă solidaritate a ticăloșilor. În lipsa unui termen mai bun, și asumându-ne riscul de a părea noi înșine obsedați de manevre obscure, am putea s-o numim „noua conspirație”. În 1990, am scris despre „Sindromul București”, sperând că amestecul românesc de fascism și comunism era unic. Din nefericire, ne înșelam. România s-a dovedit a fi pionierul într-o strategie mai largă a marginalizării dizidenților și a reabilitării tuturor tradițiilor anti-democratice. Vechii profitori au pus la cale o cvasi-restaurație, exploatând spațiul amplu creat de apărătorii politiciii adevărului. Pentru că Havel, spre deosebire de Saint Just, credea că libertatea trebuie acordată până și dușmanilor ei, a suferit consecințele acestui risc idealist. Căderea lui, la Praga, ar antrena posibile înfrângeri similare în celelalte țări; un domino invers, care ar putea fi reversul negativ al demolării brejneviciilor după colapsul modelului propus de ei.

*

On closer examination, things are more complex, and Havel's case is, in many respects, unique. Among Central-European political leaders, there is no one that would have the same symbolic clout. Let's take the case of Poland. Bronislaw Geremek, former Solidarity advisor and brilliant historian, came from the revisionist, post-Marxist generation. So did Kuron and Michnik. Unlike Havel, they never became embodiments of people's sovereignty: remember the famous sentence "People, your government has returned to you!". Rhetoric aside, the statement was, for one historical instant, true. As for Walesa, he is a consummate politician, with great maneuvering skills, but little metaphysical concerns. "Living in truth" may sound to him a nice sentence, and indeed he lived in truth, but not in the obsessional way Havel did. His compromises and his bickering belong to the traditional art of democratic bargaining. The man who identified himself with Solidarity was among the first who initiated the fragmentation of the movement. Hungary, on the other hand, is dominated by a class for whom internationalism applies only to economic transactions and favors a self-centered populism for domestic purposes. In Romania, the Iliescu regime was committed to the early perestroika ideals and

*

La o privire mai atentă, lucrurile sunt mai complicate, iar cazul lui Havel este, din mai multe puncte de vedere, unic. Nu există, între liderii central-europeni, nici unul care să aibă un asemenea impact simbolic. Să luăm cazul Poloniei. Bronislaw Geremek, fost consilier al „Solidarității” și strălucit istoric, provine din generația revizionistă, post-marxistă. La fel ca și Kuron și Michnik. Spre deosebire de Havel, ei n-au devenit niciodată întrupări ale suveranității poporului: amintiți-vă de celebra propoziție: „Oameni, guvernul vostru s-a întors la voi!”. Lăsând de-o parte retorica, propoziția a fost, pentru un moment istoric, adevărată. În ce-l privește pe Walesa, el este un politician versat, cu o mare capacitate de a manevra, însă cu foarte puține obsesii metafizice. „A trăi în adevăr” poate să fie o propoziție frumoasă, iar el a trăit cu adevărat în adevăr, dar nu în felul obsedant în care a făcut-o Havel. Compromisurile și argumentările aparțin artei tradiționale a negocierilor democratice. Omul care s-a identificat cu „Solidaritatea” a fost primul care a determinat fărâmițarea mișcării. Ungaria, pe de altă parte, e dominată de o clasă politică pentru care internaționalismul se aplică numai în tranzacțiile economice și care favorizează un populism centrat pe problemele interne. În România, regimul Iliescu

regarded any form of opposition as an attempt at destabilization. The euphoria associated with the November 1996 elections and Emil Constantinescu's replacing Iliescu as the country's president was followed by discontent or the sluggishness, torpor, incoherence, and factionalism in the new government. In Bulgaria, the separation from communism remains suspended in a historical no man's land: on the one hand, former party bosses Zhivkov and Lukanov were initially brought to justice (Lukanov was later killed in what seemed to be a mafia-style operation). On the other, the former communists still control much of the country's economy and social services.

a fost fidel idealurilor timpurii ale perestroikăi și privea orice formă de opoziție drept o încercare de destabilizare. Euforia care a însoțit alegerile din 1996 și înlocuirea lui Iliescu cu Emil Constantinescu la președinția țării a fost urmată de inerție, torpoare, incoerență și facționalism în interiorul noului guvern. În Bulgaria, despărțirea de comunism a rămas suspendată într-un *no man's land* istoric: pe de o parte, foștii șefi ai partidului, Jivkov și Lukanov, au fost inițial deferiți justiției (pentru ca mai târziu Lukanov să fie asasinat printr-o operație de tip mafiot). Pe de alta, foștii comuniști se află încă la conducerea celei mai mari părți din economia țării și a serviciilor sociale.

*

All such cases bring us back to the unavoidable fundamental thesis: those who cannot come to terms with their own abdications need to tarnish all those who behaved, if not always heroically, at least decently in times of political infamy. Mudslinging is the favorite weapon of the politically defeated nomenklaturas: nobody was pure and those who protest their innocence deserve even more slandering. Think of Adrian Paunescu: a poet who made his honorable debut as Romania's Yevtushenko during Ceausescu's short-lived liberalization, after 1965. The main themes of his poetry were the rejection of bureaucracy, the thirst for liberty and the exaltation of national sovereignty. As Ceausescu became increasingly paranoid, so did Paunescu's overblown metaphors: his lines worshipped the Conducator as the ultimate embodiment of Romania's destiny. For Paunescu, Ceausescu's name was synonymous with the Carpathian mountains, the Danube, the shepherd of the "chosen nation," as the national-Stalinist depicted the increasingly despondent Romanian populace. "You, Ceausescu, erected schools and universities, not jails," chanted the national bard to a hysterical audience in horrendously staged pageants. And the hypnotized, morozized youth repeated, for more than a decade, these aberrations. The mindboggling show did

*

Toate astfel de cazuri ne aduc înapoi la teza fundamentală de neocolit: cei ce nu pot să-și accepte abdicările simt nevoia să-i terfelească pe aceia care s-au comportat dacă nu întotdeauna eroid, cel puțin decent în timpuri de infamie politică. Împroșcarea cu noroi este arma favorită a nomenclaturilor învinse din punct de vedere politic: nimeni n-a fost pur, iar cei care își clamează nevinovăția merită să fie împroșcați și mai tare. Iată-l pe Adrian Păunescu: un poet ce și-a făcut un debut onorabil, un Evtușenko al României din scurta perioadă a liberalizării ceaușiste de după 1965. Principalele teme ale poeziei lui erau respingerea birocrăției, setea de libertate și exaltarea suveranității naționale. Cu cât devenea Ceaușescu mai paranoic, cu atât mai paranoice au devenit și metaforele sale bombastice: versurile lui îl proslăveau pe Conducător drept întruparea supremă a destinului României. Pentru Păunescu, numele lui Ceaușescu era sinonim cu Carpații, Dunărea, păstorul „națiunii alese” —, termenul prin care național-stalinismul descria tot mai disperata populație a României. „Tu, Ceaușescu, ai înălțat școli și universități, nu închisori”, psalmodia bardul național în fața unei mulțimi isterizate de respingătoare, bine organizatele mascarade. Iar tineretul hipnotizat, imbecilizat a repetat vreme de peste

not have a parallel in the whole Soviet bloc, not even in Yevtushenko's depressing kowtowing to the Brezhnevite gerontocracy.

un deceniu aceste aberații. Idiotizantul spectacol păunescian n-a avut echivalent în întregul bloc sovietic nici măcar în deprimanta prosternare a lui Evtușenko în fața gerontocrației brejneviste.

*

Following such a monstrous representation, Paunescu lost his central role: during one of his mammoth public shows in a stadium, a storm occurred, panic followed and some people died. Instead of the true organizers taking responsibility, Paunescu was merely perfunctorily deprived of visibility. He continued to lick Ceausescu's boots as a columnist for one of the most Stalinist weeklies in Bucharest.

*

În urma unui astfel de spectacol monstruos, Păunescu și-a pierdut locul de frunte: în timpul unui spectacol-mamut pe un stadion, a survenit o furtună, lumea a intrat în panică, iar câțiva tineri au fost omorâți. În loc ca organizatorii să-și asume responsabilitatea, Păunescu a fost înlăturat fără remușcări. El însă a continuat să lingă cizmele lui Ceaușescu ca redactor al unuia dintre cele mai staliniste săptămânale de la București.

*

Then the December Revolution came, with its martyrs and illusions. One of these illusions was that Paunescu and his ilk would have the decency to disappear from the limelight. But lo and behold: there he was, trying to join the revolutionaries, to recite his odes and play a reincarnation of Victor Hugo. As never before, the crowd reacted like a morally-driven mob: they recognized him and spat on him, flooding Ceausescu's favorite lackey in a sea of saliva. If one thinks however that he lost his temper and fainted, one is wrong: the limits of shamelessness had not been reached. Another incident showed the immeasurable inventiveness of the rascal: Paunescu ran to the American Embassy trying to get protection from those he had consistently vilified for decades. Almost lynched, a prisoner of his own past, he eventually went back home and fell asleep: he slept literally for two months, like some Gabriel García Márquez mythical monster. To complete the horror, the guy looks like Botero's "Señor Presidente."

*

A urmat revoluția din decembrie, cu martirii și iluziile ei. Una dintre aceste iluzii a fost că Păunescu și trepădușii săi vor avea decența să dispară din prim-planul scenei. Dar ți-ai găsit: iată-l din nou, încercând să se alăture revoluționarilor, recitându-și odele, reîncarnându-l pe Victor Hugo. Ca niciodată până atunci, mulțimea s-a comportat asemeni unui grup condus de precepte morale. L-au recunoscut și l-au înecat pe lacheul favorit al lui Ceaușescu într-o mare de scuipat. Dacă cineva își închipuie, totuși, că și-a pierdut cumpătul și a leșinat, se înșală: limitele nerușinării nu fuseseră încă atinse. Un alt incident arată nesecata inventivitate a șarlatanului: Păunescu a alergat la Ambasada Americii, încercând să primească protecție din partea acelor pe care i-a denunțat vreme de decenii. În pragul liniștelii, prizonier al propriului său trecut, s-a întors acasă și s-a culcat: a dormit literalmente două luni, asemeni monștrilor mitici ai lui Gabriel García Márquez. Ca și cum oroarea n-ar fi completă, individul arată asemeni lui „Señor Presidente” al lui Botero!

*

Two months of lethargy did not lead to any excruciating remorse: on the contrary, Paunescu resurfaced, with more insolence than ever, an apostle of communist restoration. Fabulously rich, uninhibited by any moral concern, he started to crusade for the rehabilitation of the Ceausescus and to besmirch all those who ever opposed him. His weekly was called *Totuși iubirea*: Love however – this was the Orwellian message of the oracle of greed, hate and resentment.

*

Două luni de letargie n-au dus la nici un fel de remuşcări: dimpotrivă, Păunescu a ieşit la suprafaţă, mai insolent ca niciodată, ca apostol al restauraţiei comuniste. Extrem de bogat, neinhibat de nici o grijă morală, el a început o cruciadă pentru reabilitarea Ceauşiştilor şi pentru denigrarea tuturor acelor care li s-au opus. Săptămânalul fondat de el se numeşte *Totuşi iubirea*: un mesaj orwellian al oracolului lăcomiei şi urii şi resentimentului.

*

The conspiracy of the culpable is so effective because the perpetrators were never alone. "Under totalitarianism, silence is the greatest crime", wrote Nadezhda Mandelstam. And most of its subjects kept silent, and so they did approve of what happened. The true organizers of the crime know that they can rely upon those who in the past had been accomplices through their muteness. This sordid solidarity enables a Paunescu or a Jerzy Urban (the Polish junta's spokesman) to viciously attack Havel: they relish Havel's defeat as their personal triumph. And, unfortunately, it is just that.

*

Conspirația vinovaților este atât de eficientă pentru că făptașii n-au fost niciodată singuri. „În totalitarism, liniștea e cea mai mare dintre crime”, scria Nadejda Mandelștam. Iar cei mai mulți dintre supuși au păstrat liniștea, aprobând în felul acesta ceea ce se întâmpla. Adevărații organizatori ai crimei știu că se pot baza pe cei care, în trecut, le-au fost complici prin muțenie. Această solidaritate sordidă le îngăduie unor Păunescu sau Jerzy Urban (purtătorul de cuvânt al juntei) să-l atace în mod mârșav pe Havel: ei văd într-o înfrângere a lui Havel propriul lor triumf. Și, din nefericire, chiar e unul.

*

The gray majority (or the once “silent majority”) resent the former dissidents precisely because of the unbearable ethical distinction between those who did something to overthrow communism and those who did nothing that risked ruining their careers or endangering their personal freedom. Ironically, it is among the latter that one hears some of the shrillest calls for purges and establishment of an ethnically pure community.

*

Majoritatea cenușie („majoritatea tăcută” de altădată) îi detestă pe foștii dizidenți tocmai din cauza insuportabilei diferențe etice între cei care au făcut ceva pentru a răsturna comunismul și cei care nu au făcut nimic din ceea ce risca să le ruineze carierele sau le primejduia propria libertate. În mod ironic, cele mai asurzitoare chemări la epurări și la instaurarea unei comunități pure din punct de vedere etnic vin tocmai din partea acestora din urmă.

*

The revenge of those who never protested against communism on those who challenged it, is a syndrome characteristic of the whole region. East and Central Europe dissidents were admired and even loved as long as they were victims. Once in the limelight, they were scrutinized with rancor and resentment. Slavenka Drakulič, the Croatian journalist and author of the mordant *How We Survived Communism And Even Laughed*, posited the thesis in its most extreme form: "Do you really think that in all former communist countries dissidents are now besmirched?" In other words, is this mudslinging the curse not only of Romania, or Slovakia, or Ukraine, but of all the countries once dominated by what Czeslaw Milosz called "The New Faith". As Leninism has faded away, other visions have surfaced (or resurfaced) and many are linked to the legacy of chauvinism and demagogy that predated communism.

*

Revanșa celor care n-au protestat niciodată împotriva comunismului asupra celor care i s-au opus este un sindrom caracteristic întregii zone. Dizidenții din Europa Centrală și Răsăriteană au fost admirați și chiar iubiți atâta vreme cât au fost victime. Odată ajunși în lumina scenei, au început să fie scrutați cu ură și resentiment. Slavenka Drakulič, ziaristă croată, autoarea incisivei cărți *Cum am supraviețuit comunismului, ba chiar am și râs*, a postulat această teză într-o formulă extremă: „Chiar credeți că în toate țările fost comuniste dizidenții sunt acum batjocoriți?” Cu alte cuvinte, împrôșcarea cu noroi nu e doar blestemul României sau al Slovaciei, sau al Ucrainei, ci al tuturor țărilor dominate cândva de ceea ce Czeslaw Milosz numea „Noua credință”. În timp ce leninismul se scufunda, la suprafață au ieșit (sau au ieșit din nou) alte viziuni, iar multe dintre ele sunt legate de moștenirea șovinismului și a demagogiei care au ruinat comunismul.

*

The truth is that Havel, Dienstbier, Uhl, Palous, and other luminaries of Charter 77 are not the only losers in the ugly burgaining of post-communist politics. In Poland, Adam Michnik is the target of a continuous smear campaign – the most aggressive carried out by a popular weekly run by Jerzy Urban, the former spokesman for Jaruzelski's junta. Several years ago, when Solidarity was banned and Michnik was in jail, the luridly clownish Urban – subject to the most ruthless underground cartoons – was a Central European version of Stephen King's character, "It", the devious embodiment of ultimate evil. Urban's shamelessness led to the emergence of a national consensus based on contempt. Now, the same person is a widely accepted opinion-maker. Nobody forces millions of Poles to read his rag where every form of dignity is trampled underfoot: Solidarity, the Catholic Church, the Pope, the dissidents, all, without exception are derided and sullied. In the former GDR, revelations about dissident poet Sascha Anderson's previous connections with the Stasi brought about a strange form of public relief: "Thank heaven, nobody was perfect..." The distance between courage and cowardice, between heroism and betrayal is thus abolished: we were all in the same boat, Captain and rats.

*

Adevărul este că Havel, Dienstbier, Uhl, Palous și alte personaje de seamă ale „Chartei 77” nu sunt singurii perdanți ai mizerabilului târg al politicii post-comuniste. În Polonia, Adam Michnik e ținta unei campanii nesfârșite de denigrare – cea mai agresivă fiind dusă de popularul săptămânal al lui Jerzy Urban, fostul purtător de cuvânt al juntei lui Jaruzelski. Acum câțiva ani, când „Solidaritatea” a fost scoasă în afara legii iar Michnik trimis la închisoare, respingătorul clown Urban – subiectul celor mai multe caricaturi deocheate ale subteranei – era o versiune central-europeană a personajului „It”, al lui Stephen King, întruparea perversă a răului suprem. Nerușinarea lui Urban a condus la nașterea unui consens național bazat pe dispreț. Astăzi, aceeași persoană este acceptată de mai toată lumea drept un creator de opinie. Nimeni nu-i forțează pe milioanele de polonezi să-i citească mizeriile în care orice formă de demnitate e călcată în picioare: „Solidaritatea”, Biserica Catolică, Papa, dizidenții, fără excepție, sunt batjocoriți și murdăriți. În fosta Germanie Răsăriteană, dezvăluirile despre fostul dizident, poetul Sascha Anderson și legăturile sale cu Stasi au iscat o stranie formă de ușurare publică: „Slavă Domnului, nimeni n-a fost perfect...” Distanța dintre curaj și ticăloșie,

And, actually, we the rats suffered even more. The best-sellers of the post-communist publications are usually either pornography or dirty revelations about the dissidents' past. They both answer an exacerbated popular thirst for obscenity. Digging into the dirt, enjoying this archeology of squalor, is perhaps a short-lived, but definitely effective way of creating convenient alibies for past ignominy. More than that, it is a rationalization of personal impotence and a refusal to accept that things have changed and that the future may not be a simple repetition of the past.

dintre eroism și trădare este astfel abolită : ne aflăm cu toții pe aceeași corabie, și Căpitanul, și șobolanii. Și, la urma urmelor, noi, șobolanii, am suferit chiar mai mult. *Best-seller*-urile publicațiilor comuniste sunt ori pornografice, ori revelații murdare privind trecutul dizidenților. Ambele răspund unei sete populare de obscenitate. Răscolirea murdăriei, bucuria dată de această arheologie a abjecției e poate de scurtă durată, dar ea dă naștere în mod efectiv modurilor de creare a unor alibiuri convenabile privind trecutul rușinos. Mai mult decât atât, ele sunt raționalizarea neputinței personale și a refuzului de a accepta că lucrurile s-au schimbat și că viitorul s-ar putea să nu fie o simplă repetare a trecutului.

*

Defaming the former dissidents is, thus, part of a strategy of political restoration. The predicaments of Michnik, Havel, Manolescu, or Mazowiecki epitomize the plight of intellectuals and activists caught in the maelstrom of mudslinging politics, with its sordid intrigues, petty passions and lack of interest in high moral values. While mudslinging in America runs from the distorted to the ridiculous – “He is a card-carrying member of the A.C.L.U. and I’m not”, or “I can spell potato and he can’t” – in Eastern Europe it is different. There, the dirt being hurled at politicians, intellectuals and journalists ranges from anti-Semitism and xenophobia to slander. Think of the two following cases in the apparently beyond reproach Hungary. Elemer Hankiss, a distinguished sociologist, with an impeccable intellectual record, belongs to a traditionally conservative family. During the war years, relatives of his served in the pro-German government. The young Hankiss participated in the 1956 revolution and spent several years in prison after it was crushed. In 1990, the Hungarian Democratic Forum (M.D.F.)-run government appointed Hankiss chairman of the country’s television. He was to discover thereafter the limits of his autonomy, especially when he adamantly opposed the government-required ethnic cleansing

*

Defăimarea foștilor dizidenți este, astfel, parte a strategiei restaurării politice. Dilemele lui Michnik, Havel, Manolescu sau Mazowiecki simbolizează dificultatea situației intelectualelor și activiștilor prinși în vârtejul unei politici murdare, a intrigilor sordide, pasiunilor mărunte și disprețului față de valorile morale. În timp ce în America, de pildă, calomnia merge de la distorsionare la ridiculizare – „E membru al Sindicatului Libertăților Civile Americane, pe câtă vreme eu nu sunt”, sau „Eu scriu corect gramatical, în timp ce el nu” – în Europa Răsăriteană lucrurile stau altfel. Acolo, noroiul aruncat în capetele politicienilor, intelectualelor și jurnaliștilor merge de la anti-semitism la xenofobie și defăimare. Iată două exemple din aparent ireproșabila Ungarie. Elemer Hankiss, un distins sociolog, cu o activitate intelectuală impecabilă, aparține unei familii prin tradiție conservatoare. În timpul războiului, rude ale sale au făcut parte din guvernul pro-german. Tânărul Hankiss a participat la revoluția din 1956 și, după reprimarea acesteia, a stat mai mulți ani în închisoare. În 1990, guvernul dominat de Forumul Democratic Maghiar (M.D.F.) l-a numit pe Hankiss președintele televiziunii naționale. În această poziție, avea să descopere limitele autonomiei sale, în special atunci când s-a opus cu fermitate

of Hungarian television. A genuine democrat, Hankiss waged a long war against those who claimed that Hungarian television should belong to Christian Hungarians – a undisguised anti-Semitic pronouncement. Whether the ethnocentric prophets would have it their way or Hankiss would be able to promote his views is not clear. What is clear is that for some top personalities of the then ruling party in Hungary, the values of tolerance and dialogue are not very popular.

epurării etnice a televiziunii maghiare cerute de guvern. Democrat autentic, Hankiss a dus un lung război împotriva celor care cereau ca televiziunea din Ungaria să aparțină creștinilor maghiari – o atitudine antisemită deghizată. Nu e clar nici acum dacă a învins punctul de vedere al lui Hankiss sau cel etnocentrist. E clar e că pentru anumite înalte personalități ale partidului aflat atunci la conducerea Ungariei, valoarea toleranței și a dialogului nu sunt foarte populare.

*

But even at the centre of the political spectrum, the victors of yesterday have been defeated: in 1992, former dissident János Kis and the entire historical leadership of the Alliance of the Free Democrats (once the second largest party in Hungary) were replaced by an alternative elite without direct roots in the Samizdat counterculture of the seventies or the eighties. Gone were János Kis, Miklos Haraszti, Gábor Demszky, and Bálint Magyar... The romantic saga of the anti-Kádár opposition was over and the space was seized by the "realists" and the pragmatics. The Founding Fathers were too sophisticated, too high-class and too high-brow for the new times of cynical expediency. Their moral capital was insufficient to generate a continuous institutional authority. Yes, they were the kamikazes of yesteryear, but the new cadres (their former proteges) think already in terms of power. What has been happening in Hungary (but also in the other East and Central European countries) is that the reference point has shifted from universalistic morality to realist arrangements, from philosophy to sociology, from the maverick artist to the political actor. In short, from anti-politics to politics.

*

Însă chiar și în centrul spectrului politic, învingătorii de ieri au fost înfrânți: în 1992, fostul dizident János Kis și întreaga conducere istorică a Alianței Liberilor Democrați (cândva, al doilea partid ca mărime al Ungariei) au fost înlocuiți de o elită alternativă fără rădăcini directe în contra-cultura Samizdat a anilor șaptezeci și optzeci. Unde sunt azi János Kis, Miklós Haraszti, Gábor Demsky sau Bálint Magyar... Saga romantică a opoziției anti-Kádár s-a încheiat, iar locul ei a fost ocupat de „realiști” și pragmatici. Părinții Întemeietori erau prea sofisticăți, prea rasați și prea inteligenți pentru noile timpuri ale acomodării cinice. Capitalul lor moral era insuficient pentru a genera o autoritate instituțională continuă. Da, ei au fost *kamikadze*-le de ieri, dar noile cadre (foștii lor protejați) gândesc deja în termeni de putere. Ceea ce s-a întâmplat în Ungaria (dar și în alte țări din Centrul și Răsăritul Europei) este că punctul de referință s-a schimbat: din cel al moralei universale în cel al aranjamentelor realiste, de la filozofie, la sociologie, de la artistul independent, la actorul politic. Pe scurt, de la anti-politică la politică.

*

The revolutions of 1989 allowed for the recognition of many rights: the right to travel, to read subversive literature, to express one's views without fear of persecution, and even the right to slander anybody in full exercise of moral irresponsibility. However, what has been vanishing since, is the right to illusions. Or, in André Malraux' terms, the lyrical illusion has dissipated. Almost simultaneously, these countries started their journey toward a goal that initially seemed quite clear: the non-communist order. In this utopian blueprint, the only solid coordinates were the negative ones: if communism was bureaucratic collectivism and centralized statism, post-communism had to mean, for the few who thought about it, a climax of individualism, liberty and spontaneity: "*Là, tout n'est qu'ordre et beauté / Luxe, calme et volupté.*"

*

Revoluțiile din 1989 au îngăduit recunoașterea multor drepturi : dreptul de a călători, de a citi literatură subversivă, de a-ți spune părerea fără teama de persecuție, și chiar dreptul de a împrășca pe oricine cu noroi, într-o deplină exersare a iresponsabilității morale. Cu toate acestea, ceea ce s-a pierdut este dreptul la iluzie. Sau, cu vorbele lui André Malraux, iluzia lirică s-a risipit. Aproape simultan, aceste țări și-au început călătoria spre o țintă care inițial părea foarte clară : sistemul non-comunist. În acest scenariu utopic, singurele repere solide erau cele negative : dacă comunismul a însemnat colectivism birocratic și etatism centralizat, post-comunismul trebuie să însemne, pentru puținii care s-au gândit la asta, o exacerbare a individualismului, libertății și spontaneității : „*Là, tout n'est qu'ordre et beauté / Luxe, calme et volupté*“.

*

The anti-communist pathos of the dissidents was, however, determined by mere moral revolt: they were the ones who dared to decry the falsity in the heart of the game. Unlike the adamant resistance fighters of the first years of the communist takeovers, the dissidents gripped the system through its own words and imposed themselves on it to demonstrate its own hypocrisy. They were not carrying weapons and saw their role as moral pedagogues. The ethos of dissident movements was one of non-violence and legality. Let the system not us play non-legally – this was the implicit (and sometimes explicit) dissident philosophy from Solzhenitsyn to Havel. None of the dissident texts went beyond the following moral imperative: “Do not live in a lie” (or, “Live in truth”). One could barely find a single text to anticipate how the post-communist order would look: the birthpangs of pluralism now are obviously related to the absence of a systematic vision of a liberated future. Dissidents were great at deploring the totalitarian society: their limits lie in their very greatness. Almost unaware, the sworn critics of the murderous ideological utopia were putting forward a utopian counter-utopia. One founded on high moral virtues and a neo-Rousseauist belief that (communist)

*

Patosul anti-comunist al dizidenților a fost, însă, determinat de ceva mai mult decât revolta: ei au fost aceia care au îndrăznit să arate falsitatea din însăși inima jocului. Spre deosebire de luptătorii inflexibili ai primilor ani ai comunismului, dizidenții au crezut sistemul pe cuvânt și au început să-i demonstreze ipocrizia. Ei nu aveau arme, ci se considerau niște pedagogi morali. Etosul mișcării dizidente a fost unul al non-violenței și al legalității. Să lăsăm sistemul, nu pe noi, să joace ne-legal – aceasta a fost filozofia dizidentă implicită (iar câteodată explicită), de la Slojenițin la Havel. Nici unul dintre textele dizidente n-a trecut dincolo de imperativul moral următor: „Nu trăiți în minciună” (sau „Trăiți în adevăr”). E aproape imposibil să găsești un text care să anticipeze felul în care va arăta lumea post-comunistă: se vede acum că durerile facerii pluralismului sunt în mod evident legate de absența unei viziuni sistematice asupra viitorului liber. Dizidenții au fost inegalabili în a denunța societatea totalitară: însă limitele lor provin din însăși măreția lor. Aproape pe neobservate, criticii ireductibili ai utopiei ideologice criminale au propus o utopie contra-utopică. Una bazată pe înaltele valori morale și pe credința neo-rousseauistă că societatea

society perverts the inherently good human nature. Destroy the bureaucratic shackles and there will be happiness, selflessness and even cornucopia.

(comunistă) pervertește natura umană bună de la origini. Sfărâmați cătușele birocrăției și veți da de fericire, generozitate și chiar abundență.

*

Indeed, as first Alexander Herzen, then his commentator, Sir Isaiah Berlin, took issue with this mirage: it is not true that men were born free, and only a few really long for freedom. Liberty is a luxury commodity, a burden for many, and the experience of postcommunist societies indicate this dismal fact. Voting for obscene demagogues, bringing back the abhorred communists to positions of power, slandering the dissidents: this is not just Romanian or Balkan pathology. Think of the gesticulations of Aleksander Lukashenko in Belarus, a clown whose performance was so aptly described by Adam Michnik: "Bolshevism with a kolkhoz face". But also, once again, the emergence of a xenophobic Internationale, an oxymoronic construct which brings together rascals from the West and scoundrels of the East: Le Pen and Vadim Tudor fraternizing in the name of their shared hatreds. Nationalism, in its most vicious forms, has become the new pandemic vice, an elixir (or opiate) for the discombobulated masses. It is the religion of the frustrated, the promise of grandeur for those obsessed with failure and sterility, a sign of robust masculinity for infantilized individuals.

*

De fapt, mai întâi Alexander Herzen, mai apoi comentatorul lui, Sir Isaiah Berlin, s-au opus acestui miraj: nu e adevărat că oamenii s-au născut liberi și că doar puțini tânjesc cu adevărat după libertate. Libertatea e un articol de lux, o povară pentru mulți, iar experiența societăților post-comuniste arată acest lucru înfricoșător. Voturile pentru demagogii obsceni, readucerea dezgustătorilor comuniști în poziții de conducere, batjocorirea dizidenților: aceasta nu e doar o patologie românească sau balcanică. Gândiți-vă și la gesticulările lui Aleksander Lukașenko în Belarus, un clown ale cărui isprăvi au fost atât de expresiv descrise de către Adam Michnik: „Bolșevismul cu față colhoznică”. Dar de asemenea, încă o dată, ivirea Internaționalei xenofobe, un construct oximoronic ce-i aduce împreună pe șarlatanii din Vest cu ticăloșii din Est: Le Pen și Vadim Tudor fraternizează în numele urilor lor comune. Naționalismul, în formele sale cele mai atroce, a devenit un nou viciu epidemic, un elixir (sau un narcotic) al maselor dezorientate. E o religie a frustraților, promisiunea măreției pentru cei obsedați de eșec și sterilitate, un semn de masculinitate a indivizilor infantilizați.

*

But it is not a religion *stricto sensu* : it lacks the gnostic, mysterious component, and offers an ersatz vision of salvation. True, nations are, as Benedict Anderson argues, “imagined communities” structured along “invented traditions,” to use Eric Hobsbawm’s term. We tremble when we think of the reactions of the nationalist zealots in reading such heretical statements, although they are now trivial anthropological and historical statements! It still remains an eternally puzzling question why so many individuals embrace the nationalist creed and buy into its simplistic tenets. One tentative answer is that the postcommunist world has lost its *axis mundi* and that nationalism offers one-dimensional, easily digestible narratives about the heroic in-group and the treacherous outsiders. It reformulates, as Katherine Verdery shows in her writings, the old dichotomy “Us” versus “Them” and establishes harsh boundaries between those who belong and those who do not. The nationalist mythographer is of course the one to decide on inclusions and exclusions. And, as Daniel Jonah Goldhagen showed in his book *Hitler’s Willing Executioners*, what starts with elimination can end up in genocidal extermination. The seeds of Auschwitz were in the ideas of radical German nationalists that became central to the Germanic

*

Dar nu e vorba de o religie *stricto sensu*. Îi lipsește componenta gnostică, misterioasă și oferă o viziune-surogat a salvării. Firește, națiunile sunt, așa cum spune Benedict Anderson, „comunități imaginate” structurate pe baza unor „tradiții inventate”, ca să folosim termenul lui Eric Hobsbawm. Ne cutremurăm când ne gândim la reacțiile fanaticilor naționaliști la citirea unor afirmații atât de eretice, deși ele sunt acum banalități antropologice și propoziții cu vechime! Și totuși, subzistă etern tulburătoarea problemă de ce atât de mulți indivizi îmbrățișează credo-ul naționalist, căzând în atât de simplistele sale dogme. Un posibil răspuns este că lumea postcomunistă a rămas fără o *axis mundi* și că naționalismul oferă o poveste uni-dimensională, ușor digerabilă despre eroismul celor din interior și ticăloșia celor din afară. El reformulează, după cum arată Katherine Verdery în scrierile sale, vechea dichotomie „Noi” contra „Ei”, stabilind granițe de netrecut între cei dinăuntru și cei dinafară. Mitograful naționalist este, firește, cel ce decide asupra includerilor și asupra excluderilor. Și, după cum demonstrează Daniel Jonah Goldhagen în cartea sa, *Hitler's Willing Executionaries* („Călăii voluntari ai lui Hitler”), ceea ce începe prin eliminare poate sfârși în genocid exterminator. Germanii Auschwitzului

ideology in the 19th century. The blueprint for ethnic cleansing can be identified in the 1986 “Memorandum of the Serbian Academy of Science” in which Albanians were described as pestiferous vermin threatening the healthy body of the Serbian nation.

s-au aflat în ideile naționaliștilor germani radicali, idei devenite centrale în ideologia germană a secolului al nouăsprezecelea. Modelul epurărilor etnice poate fi identificat în „Memorandumul Academiei de Științe a Serbiei” din 1986, în care albanezii erau descriși drept niște insecte purtătoare de microbi care amenințau sănătatea națiunii sârbe.

*

The post-communist world is invaded by myth. There are redemptive myths that announce the advent of the "magic savior," the charismatic leader who will lead us into bliss and eternal joy. There are also vindictive myths that promise the punishment of the scoundrels, the corrupt profiteers, and the political rogues. Myth-making has become the most lucrative profession and lucidity is perceived as a mental deformity. The carnival of masks offers fantastic situations: former secret police informers preside over commissions of truth, communist apparatchiks posture as paragons of technocratic effectiveness, and recollection of atrocious things past is dismissed as sado-masochism. What makes the situation worse is the refusal to see the importance of memory. The post-communist syndrome is dominated by the politics of denial. On the one hand, there is self-pity carried to an extreme. On the other, there is exasperation with those who refuse to forget the horrors of the past (Nazi and Stalinist).

*

Lumea comunistă e invadată de mituri. Există mituri salvatoare care anunță sosirea „mântuitorului magic”, al liderului carismatic care ne va conduce pe toți în lumea fericirii și a bucuriei eterne. Există însă și mituri vindicative, care promit pedepsirea ticăloșilor, a profitorilor corupți și a politicienilor ticăloși. Fabricarea miturilor a devenit cea mai lucrativă profesie, iar luciditatea e percepută ca o malformație mentală. Carnavalul măștilor creează situații fantastice: foști informatori ai poliției sunt șefi ai comisiilor pentru stabilirea adevărului, aparatcii comuniști pozează în modele ale eficienței tehnocratice, iar rememorarea lucrurilor atroce din trecut e considerată disprețuitor drept sado-masochism. Ceea ce face situația și mai rea este refuzul de a vedea importanța memoriei. Sindromul post-comunist e dominat de politica negării. Pe de o parte, e vorba de o milă de sine împinsă până la extrem. Pe de alta, e exasperarea față de cei care refuză să uite ororile trecutului (nazist și stalinist).

*

Even in intellectual discussions, simplistic generalizations are trumpeted as metaphysical revelations, while the publication of writings by Karl Popper, Hannah Arendt, Isaiah Berlin and Raymond Aron passes almost unnoticed. When somebody like H.-R. Patapievici dares to question the idols of the tribe, the reaction goes from moral outrage to vulgar insults. In the postcommunist age, dissent remains an urgent duty. And this applies to Romania as much as to other East and Central European countries. In other words, in spite of Michnik's wishful thinking, *la guerre n'est pas finie*. It is far from certain that liberal values have rooted themselves so deeply in the new political cultures as to make neo-authoritarian backlashes hard to imagine. On the contrary, as Tony Judt has noticed, the East European memories of the past differ quite dramatically from the Western ones. This in turn is conducive to narratives of self-pity and aggrandizement, legends of heroic resistance and myth of unparalleled persecutions.

*

Chiar și în dezbaterile intelectuale, generalizările simpliste sunt decretate zgomotos drept revelații metafizice, în timp ce publicarea unor cărți de Karl Popper, Hannah Arendt, Isaiah Berlin și Raymond Aron trece neobservată. Când cineva precum H.-R. Patapievici îndrăznește să pună sub semnul întrebării idolii tribului, reacția merge de la afront moral la insulte vulgare. În epoca postcomunistă, dizidența rămâne o îndatorire urgentă. Acest lucru este valabil atât pentru România, cât și pentru celelalte țări din Europa Centrală și Răsăriteană. Cu alte cuvinte, în ciuda cuvintelor optimiste ale lui Michnik, *la guerre n'est pas finie*. Nu e nici pe departe sigur că anumite valori liberale s-au înrădăcinat atât de puternic în noile culturi politice încât să facă de neimaginat revenirile neo-autoritariste. Dimpotrivă, așa cum observa Tony Judt, în Europa Răsăriteană amintirile trecutului diferă în mod dramatic de cele din Vest. Ele conduc, pe rând, la narațiuni autocompătitoare ori legende autoproslăvitoare privind rezistența și la mitul unor persecuții fără pereche.

*

Abhorring modernity : One of Romania's most popular journalists writes a virulent article in which the United States appears as the last refuge of intolerant, communist-like mentalities and practices. Intolerance, in his view, means the persistent rejection of social, racial and behavioral bigotry. The encouragement of diversity and the recognition of identity as fundamental for the self-understanding of the individual, appear to the Romanian latter-day crusader of "family values" as the climax of hypocrisy. The author is struck by the presence of blacks as guards in all the museums he visited in New York, the power of the Jews (supposedly imposing their version of the Holocaust as the only acceptable "official line"), the decline of strict parental authority with kids being able to punish their daddies and mummies under pretexts of "child abuse," and many other expressions of "totalitarianism."

*

Disprețuirea modernității. Unul dintre cei mai populari jurnaliști români scrie un articol virulent în care Statele Unite apar drept ultimul refugiu al mentalităților și practicilor intolerante, de tip comunist. Intoleranță înseamnă, în viziunea lui, respingerea persistentă a bigotismului social, rasial și comportamental. Încurajarea diversității și recunoașterea identității drept fundamentale pentru înțelegerea de sine a individului îi apar acestui apărător de ultimă oră al „valorilor familiei” drept o culme a ipocriziei. Autorul e izbit de prezența negrilor ca paznici în toate muzeele pe care le-a vizitat la New York, de puterea evreilor (cei care-și impun, firește, versiunea asupra Holocaustului drept singura „linie oficială” acceptabilă), de declinul autorității parentale stricte, în care cei mici își pot pedepsi mămicile și tăticii pentru „molestarea copilului” și multe alte expresii ale „totalitarismului”.

*

This is semantic chaos: how can one seriously believe that the triumph of civil rights movements, the recognition of the political and civil rights of blacks, women and gays, the insistence on diversity and plurality and the rejection of monistic and sanctimonious discourses about what is right and what is wrong, in other words, accepting the challenges of post-modernity, means "communism"? The problem with this approach is that it suggests more than the author explicitly says: a profound contempt for Western political and cultural values and fear that "Westernization" could ruin the marvelous, sublime bonds of the "organic community." America is therefore demonized as the embodiment of all the destructive trends that the anti-modern mind viscerally resents. At the end of the twentieth century, anti-Americanism is the name of all anti-Western, anti-liberal, anti-market, and anti-intellectual sentiments.

*

Un haos semantic: cum poate cineva crede în mod serios că triumful drepturilor civice, recunoașterea drepturilor politice și civile ale negrilor, femeilor și homosexualilor, insistența pe diversitate și pluralitate și respingerea discursurilor unilaterale și ipocrite despre ceea ce e bine și ce e rău, cu alte cuvinte, acceptarea sfidărilor post-modernității, înseamnă „comunism”? Problema unei astfel de abordări este că ea sugerează mai mult decât ceea ce spune în mod explicit autorul: un profund dispreț față de valorile politice și culturale ale Occidentului și teama că „occidentalizarea” ar putea duce de râpă minunatele, sublimele legături ale „comunității organice”. America este, așadar, demonizată ca fiind întruchiparea tuturor tendințelor distructive urâte în mod visceral de spiritele anti-moderne. La sfârșitul secolului al douăzecilea, anti-americanismul e numele tuturor sentimentelor anti-occidentale, anti-liberale, anti-piață și anti-intelectuale.

*

Someone said that after 1990, Central Europe has become one of New York's problem. Indeed, when, in 1991, at Rutgers University, in New Jersey, just across Manhattan, at a conference dedicated to "Intellectuals and Political Changes in East-Central Europe" Joseph Brodsky, at the peak of his fame and humour, sarcastically baptized the new postcommunist reality "the ruble zone", we realized that something essential had been changed in the discussions about the concept of Central Europe. Gone were the days when Kundera and Kiś, and Tony Judt, and Timothy Garton Ash, and George Konrád described the region in half-political, half-metaphysical notions. A new realism has pitilessly replaced the sophisticated debates of the visionaries who associated Central Europe with the seductive, dreamy paintings of Klimt or with Cioran's enamored evocation of Sissi, the Empress of the Heart. There were Mary Sladek and Jacob Weisberg, and, next to us there was Doris Lessing. Someone passed a roll of multicoloured sweets. We helped ourselves in turn, and when we offered Doris Lessing one, we realized that the next candy was red. Earlier, we had asked her what was she had been doing at such a conference. Half seriously, half mockingly, she had replied that she had come here by virtue of her communist

*

Cineva spunea că, după 1990, Europa Centrală a devenit o problemă a New York-ului. Eram, în 1991, la Universitatea Rutgers, în New Jersey, la doi pași de Manhattan, la o conferință cu titlul „Intelectualii și schimbările politice în Europa Centrală și Răsăriteană”. Joseph Brodsky, pe atunci în culmea gloriei și a umorului, a numit cu sarcasm noua realitate postcomunistă „zona rublei”. Ne-am dat seama atunci că ceva esențial s-a schimbat în discuțiile pe marginea conceptului de Europă Centrală. Apuse erau zilele în care Kundera și Kis și Tony Judt și Timothy Garton Ash și György Konrád descriau zona în termeni pe jumătate politici, pe jumătate metafizici. Un nou realism înlocuise fără milă dezbaterile sofisticate ale vizionarilor care asociau imaginea Europei Centrale cu seducătoarele, visătoare picturi ale lui Klimt sau cu evocarea înnamorată a Împărătesei Inimilor, Sissi, de către Cioran. Eram împreună cu Mary Sladek și Jacob Weisberg, iar lângă noi ședea Doris Lessing. Cineva a scos un rol de bomboane multicolore și ni l-am trecut unul altuia. Când i-am oferit și lui Doris Lessing, ne-am dat seama că bomboana ce venea la rând era de culoare roșie. Mai devreme, o întrebasesem de ce venise la o conferință cu o asemenea temă. Pe jumătate în serios, pe jumătate în glumă ne-a

past. We remembered her explanation and, pointing to the red life-savers, we said: "This one is specially for you!". But she laughed, in her silent and dignified way, and replied: "No, thank you, I haven't eaten red sweets for thirty-eight years!".

Central-Europe too hasn't eaten red sweets for ten years, but it is far from being silent. And even less dignified.

răspuns că se afla acolo în virtutea trecutului ei comunist. Ne-am amintit explicația ei și arătându-i bomboana roșie, am îmbiat-o: „Iată o bomboană special aleasă pentru dumneavoastră!”. Dar, în stilul ei liniștit și demn, a râs și ne-a replicat: „Nu, mulțumesc, n-am mai mâncat bomboane roșii de treizeci și opt de ani!”.

Nici Europa Centrală n-a mai mâncat în ultimii zece ani bomboane roșii, dar e departe de a fi liniștită. Și cu atât mai puțin demnă.

În colecția A TREIA EUROPĂ

au apărut :

1. Adriana Babeți, Cornel Ungureanu (coord.) – *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*
2. Jacques Le Rider – *Mitteleuropa*
3. Carl E. Schorske – *Viena, sfârșit de secol*
4. Michael Pollak – *Viena 1900. O identitate rănită*
5. Andrei Corbea – *Paul Celan și „meridianul” său*
6. Adriana Babeți, Cornel Ungureanu (coord.) – *Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă*
7. Vladimir Tismăneanu, Mircea Mihăieș – *Vecinii lui Franz Kafka*

în pregătire :

William Johnston – *Spiritul vienez. O istorie socială și intelectuală, 1848-1938*
Caietele „A treia Europă” – Sacher Masoch
*** *Dicționarul romanului central-european din secolul XX*

Bun de tipar: octombrie 1998. Apărut: 1998
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 3 • P. O. Box 266
6600, Iași • Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111;
(032) 217440 (difuzare); E-mail: polirom@mail.dntis.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7;
Tel.: (01) 3138978; E-mail: polirom@dnt.ro

Tiparul executat la Polirom S.A. 6600 Iași
Calea Chișinăului nr. 32
Tel.: (032) 230323; Fax: (032) 230485

Valoarea timbrului literar este de 2%
din prețul de vânzare și se adaugă acestuia.
Sumele se virează la Uniunea Scriitorilor
din România, cont nr. 45106262, BCR-SMB